وێنەی بەرگی کتێبەکە بە فەرەنسی

رۆژانەی سەفیرێکە لە تاران، گەشتێکە بۆ دۆزینەوەی ئیرانێکی تر..

پێشەکی:

کتێبی مێزەرو گوڵی نووسەر فرانسوا نیکۆلۆ، پەردەو دەمامک بە وردی لە سەر وردەکاری ژیانی گشتی هاووڵاتیانی ئێرانی لادەدات، دیتن و نیگاکان تایبەتە بە دبلۆماتێکی فەرەنسی کە ماوەی چوار ساڵ لە تاران ژیاوە. ئەو ولاتەی ئێمرۆ هەموو لایەک لەبەر مەترسی پەیداکردنی چەکی ئەتۆمی روویان تێکردووەو ئەمریکا هاواری لەسەر پێشەسازییە ئەتومیێەکەی لە هەمووان بەرزترە. دبلۆماتە فەرەنسییەکە باسی نهێینەکانی رژێمی ئێرانی کردووە، پەیوەندی ئەمریکی ئێرانی و فەرەنسی ئێرانیشی باسکردووە. لەو کتێبەدا بە درێژی باسی پەیوەندیە مرۆیەکانی پەیوەست بە کەرەم و رێزگرتن نێوانی کۆمەڵەکە کراوە، چەندین رووی شاراوەو سەرسورهێنەری ناو ئەو کۆمەڵگایە دۆزراوەتەوە. ئەو کتێبە بینینی راستییە لەلایەن ئەو دبلۆماتە نووسراوەتەوە، ئەو دبلۆماتەی لە ساڵی 1940 لە ولاتی میسر لەدایکبووە، شرۆڤەی رەوشی ئێرانی کردووە، بە چاوێکی وردەوە هەموو ناواخنەکانی بینیوە، بە گێڕانەوەی رۆژانەی خۆی ئەو کۆنە سەفیرەی فەرەنسا لە ئێران، رووی ئێرانی بە جیهانی خۆرئاوا ناساندووە .

گەشت و بیرەوەرییەکانی ئەو سەفیرە لە سەرتاشخانەیەکی میللیەوە تا بازارەکان و مزگەوت و کۆنە سەفارەتی ئەمریکی لە تارانی تێدایە، بەرەو پاشماوەی بۆمەلەرزەکەی شاری بام لە ساڵی 2003 رۆیشتووە، چەندین وێنەی راستەقینەی کۆمەڵگەی ئێرانی گواستیتەوە، بێجگە لەوانەش نیازو بەرنامەی وێنەو دیتنی زۆری لە هەگبەدا بوە، بەڵام رژێمی ئێرانی بواری نەدابوو دەربازیان بکات .

مێزەرو گوڵ:

لەو گەڕەکەی سەفارەتەکەی ئێمەی لێ بوو، سەرتاشخانەیەکی تێدابوو، لە سەرتاشەکەم پرسی، چۆن دەکرێ من ببمە ئێرانی.. ؟ شوێنی سەرتاشخانەکە گونجاو نەبوو، ئەگەرچی سەرتاشخانەی تایبەتی پیاوانیش بوو. لەو تەنیشتەی میوەفرۆشێک و لەلایەکەی تریشی دەرمانخانە بوو، هەر وا دەبێت سەرتاشخانەکە شوێنێکی تەقلیدی بوو. لە ژوورەکەی ئاوێنەیەکی گەورە هەڵواسرابوو، ئەوەی دەهات پێشتر سەری دەشووشت و چاوەروانی دەکرد، تا نۆرە دەهات، بۆنی بازارەکە لووتی پڕ جۆرەها بۆن و بەرام دەکرد. لەو پیاوە نزیک بووم. لەوێ بووم پیاوێک هات، لەگەڵ سەرتاشەکە گفتوگۆو سەودای بوو، تا بزانێ لە بڕی سەرتاشینی کوڕە تەمەن دە ساڵییەکەی چەندی دەوێت، ئەو پارەی لە جیاتی خزمەتەکەی وەریدەگرێت چەندە.! لەناو ئێرانیەکاندا وشەی بەرێزو فەرموو و نابێ و خزمەتکارتم زۆرە، لە قسەکردنا، هەزار جار بە قوربانت دەبێت، مامەلەیان خۆشەو روویان بە ئەدەب و بەرێزە .

رۆژە خۆشەکان و رۆژە زەحمەتەکان:

برادەرێک لە گرتووخانەی شارا سەردانی کەسێکی کردبوو بە سێدارەدان حکوم درابوو، پاش سەردانەکەی هاتە لام، باسی رێزو سڵاو وەرگرتنە گەرمەکانی بۆ کردم، چون دەست لە سینگ وەڵامت دەدەنەوەو بە وشە کلاسیکیەکەی خۆیان بە قوربانت دەبن. لەو ولاتەدا کیژی گچکە بە خاتوون ناودەبن، ئەو ولاتە بە چاوتێری بەناوبانگن، ئەگەر نەداریش بێت ئەوەی هەیەتی لەبەردەمت دادەنێت .

دوور لەو رەوش و دیمەنانە، من و سەفیرێکی تر، بۆ خوانێکی مانگی رەمەزان لەلایەن خانەوادەیەکی دیاری ئێرانی داوەتکرابووین، برادەرەکە وتی: راستە کە دەڵێن رۆژی یەکەمی مانگی رەمەزان لە هەموو رۆژانی تر زەحمەترە، لەوەیان راستین .

تا بگەیتە ناو ئەو دانیشتن ئەو نەریتە کۆمەلایەتیە دەبیَ چەند بوارو سنوور ببڕیت، لە ناوەوەو لە دەرەوەو لەسەر شانۆی ژیان و ژیانی خێزانیش دەبێ شارەزا بیت، لە چەندین بازنەی پارێزگاری یاساکانی کۆماری ئێرانی دەربازت بیت .

ئێرانیەکان لە زۆر بۆنەی تایبەتی وەک ژنهێنان و ئاهەنگە خێزانیەکانی ئەو بۆنانە لە هۆلی تایبەتی سازدەکەن، لەو بۆنانەدا دوور لە کۆتی نەریتە ئیسلامییەکان هەڵسوکەوت دەکەن، ژنان رووپۆشەکانیان فرێ دەدەن، بە مکیاژی تۆخەوە روویان رەنگین دەکەن و پیاوەکانیشیان ملپێچ لە مل دەبەستن و ریشیان پاک دەتاشن. لە ناو خێزانە تەقلیدیەکانیش بووک و زاوا جلی سپی و جلی تایبەتی دەرچوون و ملپێچی پەپوولە دەبەستن و ئاهەنگەکەش بە کامیرا وێنەدەگرن و لەسەر دی ڤی دیش تۆمارو کۆپی دەکەن. لەناو کەمینەکانی جولەکەش بە ئامادەبوونی دەیان هەزار کەسی دۆست و برادەرانی دڵسۆزیان، پێنج نوێنەری کەمینە ئاینیەکان، ئەرمەنەکانی باکووری ولات و ئەرمەنەکانی باشووریش، چەند موسلمانێکی هاورێیان، هەمان چالاکی خۆشی سازدەکرێت. چوومە ئاهەنگی خێزانێکی مامناوەندی لە رووی ئابوورییەوە، پێشوازییەکەیان وەک پێشوازی بنەماڵەکانی شاهانەی فرسای بوو، هەموو یەک یەک هاتنە دووان، بووکەش بە جوولەو بە سەما بەشداری هەموویان کردو وەک شازادەیەک دەجولایەوە .

سەردەمی شپرزەیی :

هەلمەتی چەسپاندنی یاسا ئیسلامیەکان لە رۆژانەی ئێراندا وەک یەک نەبوو، توندو تیژی و چاوپۆشییەکانیش بە رەوشی سیاسییەوە بەندبووە، هەر کە ئاڵۆزییەکی سیاسی بێتە کایەوە ئەوو پیاوانی بسیج دەکەونە خۆو ژنانی روولەدەرو دەموچاوکراوەو پۆشاک کورتیان سزاداوە، هەروەها پیاوانیش بەر ئەو هەلمەتە کەوتوون، ئەندامانی ئەو سوپایە دوای قوومی ناو بەرداخی ناو شێرەکانیان لێیان فرکردووە. ئەوانەی بەر ئەو هەلمەتانە کەوتوون سەرەتا کەوتوونەتە دەست پۆلیس و پاشان رووبەرووی قازیش کراونەتەوەو غرامەیان پێ ژماردوون .

با بگەرێینەوە بەشێکی تری ژیانی رۆژانەی کۆمەلایەتی پاککەرەوەکانی تارانی پاش بۆمەلەرزەکەی بام. ئەوانە توێژێکی بەرفراوانی زۆری ناو ئەو کۆمەڵگایەن، ئەگەرچی ماندوون و ئەرکی رۆژانەیان قورسە بەلام رووخۆشن. هەر یەکێک لەوانە بە دڵسۆزییەوە خەریکی پاککردنەوەی ئەو بەشە شەقامەیە کە بۆی دانراوە، ئەوان هەموو رۆژو بەبەردەوامی کاردەکەن، لە پشوودان و حەسانەوەو مۆلەت ناپرسن، بۆیە شارەکە بەردەوام وا پاک و خاوێنە .

لە 26 ی دیسمبەری 2003 دا بۆمەلەرزەیەک لە ماوەی تەنیا 12 چرکە شارێکی کاوڵکردو 30 هەزار هاووڵاتی کوشت، تارانیەکان بۆ قەرەبووو یارمەتی شارییەکانی ئەو شارە، یەک دەستە هاتنە مەیدان و کۆمەکی جلوبەرگ و پارەو دەرمان و خواردنیان کۆکردەوە، لەبەر زۆری خاشاک و پاشماوەی کەلاوەکانیش پاککەرەوەکانیش هاتنە دەست و بەشداری پاشماوەکانیان کرد و رۆلی باشەی خۆیان بۆ یارمەتی لێقەومانانی ئەو شارەیاندا و شارەکەیان خاوێنکردەوە .

890کەسی گێسک بەدەست هاتنە مەیدان و رێکخراوێکی ناحکومیان بەناوی (پاککەرەوەکانی بێ سنوور) یان دامەزراند، بە هاوکاری چەندین تراکتۆرو شۆفلەکان پاش سێ رۆژی دوای

کارەساتەکە گەیشتنە شوێنەکە، بە شاهێدی میوانە بێگانەکانی شوێنی کەلاوەکان، ئەو گێسک بە دەستەکانە شارەکەیان لە تاران خاوێنترو پاکتر کردەوە .

بۆنی دۆستایەتی :

چیرۆکێکی تریش وەک نموونە دەهێنمەوە، ئەویش دوور نی یە لە سیاسەت، بەرێوەبەری دامەزراوێکی نیشتیمانی بۆ چارەسەری مەسەلەیەکی ئالۆزی تایبەت بە کارەکەیان زۆر هاومشۆی منی دەکرد، من دەچووم و ئەو دەهات، بەردەوام دیدارمان دەبوو، تا دۆستایەتیەکەمان زۆر پتەوبوو، هەردوولا بڕوامان بەیەکتری کرد، ئەوەندە بووینە برادەر تا جارێک چوومە سەردانی ئەو لە نووسینگەکەی، بە پێچەوانەی ڕێتمایی ڕەسمی ئێرانی بە قەمیسی بێ چاکێت لە نووسینگەکەی پێشوازی کردم، ئەوەیش لە ئێران زۆر بێ یاساییە، چونکە ئەوان هەرچەند گەرمیش بێت نابێ بێ چاکێت پێشوازی مێوان بکەن. من کە چوومە ژوورەوە ئەو دەستێکی بۆ چاکێتەکەی خۆی بردو دەستەکەی تری هێنا پێشەوە تا چاکێتەکەم وەرگرێت و هەلَیبواسێت، منیش زۆر کۆششم کرد من خۆم چاکێتەکەی خۆم هەڵدەواسم و پێویست بەو تەکلیفە ناکات، ئەو لە وەلامدا وتی، من باوکم سەرتاش بووە، لە منالَیەوە فێری ئەوەبووین چاکێتی مێوان پیرۆزە، بۆیە ئاسایی بیدەرە من، هەلَیدەواسم، ئەوەش نیشانەی برادەرایەتیە .

بە کورتی با بپرسین، هەر من نیم ئەو پرسیارە دەکەم، ئەوە لە هزرو دیتنی هەموو بێگانەو مێوانێک و هەتا ئێرانەکانیشە، پرسیارەکەش ئەوەیە، ئەو میللەتە بەڕاستی لە جیهانێکی نامۆ دەژین، هەڵسوکەوتیان ئەوەندە ناسکەو بەنازەوە لوولدراون، ئایا ڕاستگۆن لەو ڕەوشتە ناسکەدا!؟

بوونی ئەو پەیوەندییە بەهێزەی نێوان کەسەکان، چاودێری ئەو ئاژاوانە دەکات، کە ماوە ماوە لە نێو کۆمەڵەکە دەردەکەوێت، لاوازییە هاوبەش و مەقبوولەکانی بۆ هەموو ئەندامانی کۆمەڵەکە پڕدەکاتەوە، ئەوەش هۆکارە پەیوەندی چاکەو باشە بەرجەستە دەکات .هاوکاری نێوان کۆمەڵگەی ئێرانی بە روونی لە ناو ململانێیە کۆمەلایەتیەکان و سیاسییەکان دیارە .

لەبەرئەوەی راستییش بە پلەیە، ئاستێکیش هەیە هەندێ لە رەوشتەکان رەش دەبێتەوە، نیشانە دەروونیەکانیان هێمای چاوتێری و شیرینیە، ئەوەش لە جولەکان و جولەی دەستیانەوە دەردەکەوێت، کە سێ جار یەکتری ماچ دەکەن، ئەوانە ماچی سێکس نین، هەر کەسەو بە شێوەیەک پەیوەندی راستگۆیانەی خۆی بۆ بەرامبەرەکەی دەردەخات، چینیە کۆنەکان باشیان وتووە،) پرۆتۆکۆل بۆنی دۆستایەتیە .(

دەنگی میللەت :

ماوەی حکومی سەرۆکایەتی سەرۆک خاتمی و سەرۆک رافسنجانی لە نێوان سالانی 1997 تا 2005، ئەو هەشت سالە ململانێ سەخت و دژوار لە نێوان ئەو دوو رەوتە هەبوو، رەوتی چاکسازیی و رەوتی پارێزگاران، تا لە ئەنجاما بەپێ رەوشەکان، یەکێک سەرکەوت و رەوتێک

شکستی خوارد، هەموو لایەن چاوەڕوانی ئەو درەئەنجامەبوون، میدیاکان روویان لەو نیگایە بوون و چاوەڕوانی ئەنجامیان دەکرد .

دەبێ ئەوە باش بزانین، رەوتی چاکسازەکان بەرنامەو شێوازی چاکیان زۆر پێبوو، لە سەرەتاوە ئەوان بوون بنکەو پرنسیپەکانی گەمەکەیان دارشت. تا باش و ورد لە ناواخنی دەستەڵاتی ئەو ولاتە بگەین، دەبینین دەستەڵاتەکە لەناو بازنەیەکی یەک ناوەندو چەقە، ناوکی بازنە توندەکە، سستەمە ئیسلامیە گشتگێرییەکەیە، کە لە کەسایەتی ئایە اللە خامنئی رابەری شۆرش و پیاوی یەکەمی رژێمەکەدا دیارو بەرجەستەیە، ئەوەش لە سوپای پاسداران، واتە لە هێزە نایابە سیاسییەکان و سەربازییەکان و قەزائیەکانەوە هاتووتە پەیدابوون، هەروەها لە ئەنجوومەنی پاراستنی دەستوورو تۆرێکی زۆری وتارخوێنی مزگەوتەکان، کە لەلایەن رابەرەوە راستوخۆ لە هەموو شارەکان و ئیستگەکان و تەلڤزیۆنەکانی سەر بە دەولەت و رێکخراوە خێرخوازە گەورەکان دادەمەزرێت. کۆی ئەو دامەزراوانە، بۆ یەک هەڵوێست کۆدەبنەوەو کاردەکەن بۆ دژایەتی بەرەی دەرەکی، یەکێتی ئەوانە کێشەو ململانێیەکانیش رێگر نابن لە دامەزراندن و دواییش لە کارکردنا .

رابەری شۆرشی ئیسلامی سەفەری دەرەوەی ئێران ناکات، ولاتانی خۆرئاوای کەم دییوە، دەڵێن ناچێتە مەکەش، پێشوازی کەسایەتی سیاسی بێگانەی ناکات، ئەگەر موسلمان نەبێت، بەڵام سەرۆک کۆماری ئێران علی خاتمی سەردانی دەرەوەی کردووە.

ئەو ناوکە رەقەی ئێران توانی ئاسۆیەک بەرەو دەرەوە بدۆزێتەوە، لەو روانگەوە لەگەڵ خۆرئاوا جیهانی دەرەوە دیداری بووە .

دائیرەکانی دەستەڵات و کۆمەڵگا :

بازنەی دووەمی ناو ئێران لیباسی دیموکراسی و هاوچەرخی لەبەرکردووە، ئەو بازنەیەش لە پەرلەمان و سەرۆکایەتی کۆمارو وەزیران و ئیدارییەکان و دامەزراوە نیشتیمانیەکان و رێکخراوی ناحکومیش پێکهاتووە .ئەوانەش باش و ورد چاودێری دەکرێن .

پاش ئەو بازنەیە بازنەی سێیەمیش هەیە، ئەوان دیداریان بە جیهانی دەرەوە پتەوە، ئەوانە پشتیوانی دەکرێن و دەنگیان هەیە، ئەو توێژە لە کەسایەتی و دامەزراوی پیاوانی کارو پێشەسازان و نیشتیمانپەروەران و توێژی تر پێکهاتووە، بە ئارەزووی خۆیان لەناو ئێران ماونەتەوە، پلەو پایەی بەرزیان هەیە، ئەگەرچی لێرەو لەوێ تەگەرەو کۆسپیان لە پێش دەبێت، بەڵام ئەوانە ولاتەکە بەرەو زۆرتر گەشپێدان دەبن .

کەسایەتیەکانی ناو ئەو بازنەیە لەناو هەموو توێژەکانی کۆمەڵن، لەوانەش کۆمەڵگەی مەدەنی سەرچاوە دەگرێت. ئەگەرچی چالاکی ئەوانە بەرتەسک و کەمە، بەڵام کاریگەرو باندۆری زۆرە لەسەر رەوشەکانی ناو ولات. لەناو ئەو توێژەدا کەسایەتی سیاسی چالاک و کۆمەلناس و رۆژنامەنووس و هونەرمەندان و یاساناسی زۆری تێدایە، سەرجەم بەشدارن لە بڕیاری سیاسی ولاتەکە .

له ماوەیەکی نزیکدا لە خشتەی دوایی ئێرانیەکان گەیشتم، ئەوەی شۆرشی ئیسلامی بەڵێنی بە ئێرانیەکانی دابوو، چاوەروان بوون، بۆیە لە یونیوی 2005 دا بە زۆرینەی دەنگ، محمودی نەژاد بە سەرۆکی کۆماری ئیرانی ئیسلامی هەڵبژێردرا.

ئەو ململانێیەی سەردەمی حکومی سەرۆک خاتەمی کران، دیارە ملململانێ نێوان چاکسازەکان و پارێزگارانی ناو بازنەی یەکەم و بازنەی دووەم بووە.

بازنەی دووەم کە سەرچاوەکەی هێزێکی بەرفراوانی میللییە لە ساڵی 1997 پاڵەوانەکەی گەیشتە لوتکەی دەستەڵات، شەرعیەتی دیموکراسییشی هەبوو. لەو ناوەشدا بازنەی یەکەم بە ناوکە ڕەقەکە وەنووساون، بۆ خزمەتی شەریعەتی ئاسمانی.

ئەوانەی ناو بازنەی یەکەم، ئیمرۆ ئەوانیش پارێزگارن و لە ناو هەمان بازنەوە سەرچاوەیان گرتووە، سەرۆکی ئێستای کۆماری ئیسلامی ئێران یەکێکە لەوان، خۆی و هەوادارانیشی مێزەر لەسەر دانانێن و لە نەوەی شۆرشا نین، ئەو لە جیهانی پاسدارانەوە هاتووەو دژی عێراق جەنگاوەو دژایەتی نەیارانی شۆرشی ئیسلامی کردووەو دەیەوێت لەناو گەمەکانی سەندووقی هەڵبژاردنا سەرکەوێت.

ئەوەی من لێرەدا بەناوی دەستەڵاتی میللی ناوم بردووە، وەک ڕێکخستنی دەستەڵاتە کۆنەکانی میللی نەبووە، وەک سستەمی ستالین نەبووە، کە شۆرشێکی جیهانی ویست تا رووخێنرا .سستەمی رژێمی شیوعیەکانیش چەندین پرنسیپی دیموکراسی لەبەرکردبوو، هەر لە بوونی دەستوورێک لە پەرلەمانێکی هەڵبژێردراوە، تا دەگاتە سستەمی هەڵبژاردن و حکومەتێکی پرسیارلێکراوی پێش پەرلەمان و سستەمی فیدرالی و زۆر شێوەو رووکەشی تری دیموکراسی، بەڵام هەموو لایەک ئەوە دەزانن و شاراوەش نی یە، هەموو ئەو کەرەستانە بۆ جوانی و رووی دەرەوەو پرۆپاگەندەبوون، چونکە بریارە گرنگەکان لەناو دڵی رژێمەکەوە دەردەچوون، ئەویش خۆی لەناو حزبی ئیشتراکی دەدۆزییەوە، لەناو نوێنەرەکانیان لە ناو لیژنەی سیاسی و بیرۆی سیاسییشەوە .

بەڵام ئایا شۆرشی ئیسلامی میراتگری رژێمی ستالینە ..؟؟

لە وەڵامدا دەڵێن نەخێر .. ئەگەر شێوەشیان لەیەک دەچێت، هەردووکیان لە ناخی مێژووەکەیان نموونەی هێزو دەستەڵاتی ئاسیاییان هەیە. دەستەڵاتدارەکانی حەشاردراون، بە چەندین شێوەو بیانۆ دوورن، گەیشتن بەوان زەحمەتە، بیانۆشیان زۆرە .

لەو سیاسەتەوە دەستەواژەی ناوبانگی ناو ئێران (لە پشتی پەردەوە) پەیدابوو. ئەو دەستەواژەیە ساڵۆنی ئێرانی سەرقاڵکردووە، گوایە ئەو ڕووداوانەی رۆژانە روو دەدەن دەستی دەرەکی لە پشتەوەیەو شانۆی رووداوەکان بەرەو شوێنی تر دەبات، تا ئێرانیەکان بگەنە ئەو راسیتەی

کارەساتەکەی تەقینەوەی 11ی سپتمبەری نیویۆرک دەستی مۆسادی لە پشتەوە لەگەڵ بووە، تەقینەوەی میترۆکانی لەندەن لە یولیوی 2005 لە ژێرەوە دەستی تۆنی بلێری تێدابووە. لەناو ئێران و لە بەرێکردنی رەوشی سیاسی ولات زۆر شت لە پشتەوەی پەردەوە سازدەکرێت، دەستەڵاتی تاکە کەسی رابەری ئیسلامی بەبێ ئەوەی بگەرێتەوە حکومەت زۆر بریار دەردەکات. لە سیاسەتی دەرەوەش پاسداران لە پێشەوەیە، لە سیاسەتەکانیان سەبارەت بە ئەفغانستان و عیراق و فەلەستین و لبنانیش دەگەرێنەوە لای رابەری شۆرشی ئیسلامی، ئەوەی بۆ حکومەتیش ئاشکرا دەبێت لە رۆژنامەکانەوەیە .

بە ئاسانی ناکرێ بزاندرێت پاسداران کاریگەریان لەسەر ناوچەکە بە گشتی چەندە، دیارە ناشکرێت بە ئاسانی بروا بە قسەکەری وەزارەتی کاروباری دەرەوەی ئێرانیش بکرێت کە دەستی لەسەر سینگی دەدات و دەڵێت، ئێمە پشتیوانی روحی و کەمێکیش مرۆیانەی میلیشاکانی شیعەی عیراق و رێکخراوی حماس لە فەلەستین و حزبی اللەی لبنانی دەکەین .
رێورەسمی دانانی محمد خاتمی بۆ جاری دووەم وەک سەرۆکی ئێران لە ئوگسستی 2001 دا، لە مزگەوتێکی جەرگەی تارانی پایتەخت کرا، لەو بۆنەیەدا سەدان کەسایەتی و نوێنەرو ئەندامانی دەزگا نیزامیەکان ئامادەبوون، ئاپوورەکە لە خوتبەی رۆژی هەینی دەچوو، ئامادەبووان ژمارەیان زۆربوو، هەموو بە پێخواسی لەسەر مافووری مزگەوتەکە بەریز دانیشتبوون، لەسەر سەکۆیەکی پێشەوەی بەرامبەری خەڵکەکەش سەرۆکی پێشووی ئێران و سەرۆکی ئەنجوومەنی دەستنیشانکردنی نیزامیش علی ئەکبر رفسنجانی، لە تەنیشتیەوە سەرۆکی هەڵبژێردراویش محمد خاتمی و رابەری شۆرشی ئێرانی و کەسی یەکەمی رژێمەکە علی خامینئی دانیشتبوون .

ئاهەنگگێرانەکەی خاتمی :

لەو بۆنەیەدا خاتمی و خامینئی مێزەری رەشیان لەسەربوو، بەڵام رەفسنجانی مێزەرەکەی سپی بوو، رابەری شۆرش لەسەر کورسیەکی زێرینی وەک کورسیەکەی لۆیسی پازدەهەم دانیشتبوو، بەڵام دوو سەرکردەکەی تر وەک هاووڵاتیانی ئاسایی لەسەر سەرینێکی مافوور دانیشتبوون، ئەندامانی کاری دبلۆماسیش لە پشتەوە وەستابوون، ئەوان بۆیان هەبوو پێڵاوەکانم لە پێ بێت .پاش ئەوەی مارشی نیشتیمانی لێدرا، ئەنجامی هەڵبژاردنەکە راگەیاندرا، نۆرەی خاتمی هات لەبەر وتارەکەی وەک لە زانکۆ ئیسلامیەکان پێشکەش دەکرێت خوێندەوە، وتارەکەی بیست دەقەبوو، تەنیا پارچە کاغەزێکی گچکەی لە دەستی بوو جاروباری نیگایەکی دەرکرد، لە وتارەکەیدا باسی سیادەی میللی کرد. پاش تەواوبوونی وتەکەی ئەو، رابەری ئیسلامی لە جێگەی خۆیەوە وتارێکی دا، وتارەکەی 45 دەقە درێژبوو، بەبێ ئەوەی ناوی بهێنێت وتارەکەی تەواوکەری وتارەکانی پێشووتری بوو. بە ئامادەبووانی راگەیاند ئەو رابەرو پێشەوایەو ستایشی سەرکەوتنی هەڵبژردنەکەی و رای گشتی کرد،

له وتارەکەیدا وتی، هەموو جۆرەکانی دیموکراسی بەیەک ئاست بۆ پێشەوە دەچێت، سەبارەت بە دیموکراسیە میللیەیە کۆنەکانیش وتی، لەناو هەموویان نەکرا لە دیموکراسییەت لە ئایدلۆژیای شیوعیەکان دەربازبکەن، تا ئاسۆی تری نویێ بێتەوە کایەوە، ئەو سستەمەی لە دیموکراسیەکانی خۆرئاوا هەیە نەیتوانی لە سەرمایە دەربازی بێت، بە کورتی وتی هەڵبژاردنەکانی سەرۆکی ولایەتە ئەمریکیەکان بە پشتیوانی راستوخۆی پارەدارانە .

یاسای کۆماری پیرۆز :

کۆماری ئیسلامی ئێران لەبەر ئەوەی بە دیموکراسیەکی پیرۆزو بەهێزی بێ هاوتا لە هەموو جیهانەوە بەرێوەدەچێت، بۆیە دوورە لە مەترسی، وەک دیموکراسیەکەی شیوعیەکان نەبوو، بۆیەش رووخا، هەروەها وەک دیموکراسیەکەی خۆرئاواش نی یە چەندین ژان و دەردەسەری هەراسانی کردووە، لە پەیدابوونی لەشفرۆشیەوە هەتا بەد رەوشتی و هۆمۆسێکسوالیش .

بە ئاسانی دەکرێ وەڵامی ئەوەش بدرێتەوە، هاووڵاتیانی خۆرئاوا بە ئاسانی و بێ ترس و لە ناو ولاتەوە دەتوانن رەخنە لە حکومەت بگرن، ئەوەش زۆرجار لە ئیَران بەرەو زیندانت دەکاتەوە، یان تووشی سزای گەورەتر دەبیتەوە. ئەو حکومەتە ریفۆرمخوازەی ئەو چوار ساڵە دەستەڵاتی گرتە دەست، نەیتوانی بەرهەمی هەبێت .

ئەو دوو ماوەیەی خاتمی حکومی ئێرانی کرد، ئەوانیش کەسانی نەیاریان گرت، برادەرەی نزیکی خۆیان لەسەر جیاوازی بیروبۆچوون خستە زیندانەوە، رۆژنامەی ئازادیان داخست، کۆششی نەکرد حزبێکی سیاسی میللی جەماوەری دامەزرێنێت، دەکرا ئەو حزبە ئەگەر هەبووایە پشتیوانی پرۆژە چاکسازییەکانی دەکرد، ئەویش بەشێکی دانەبڕاوی رژێمەکەبوو، تا کۆتاییەکەی بە یاساو شەرعی ئەوانەوە رێ کردبوو .

نێوان خاتمی و رەفسنجانی :

لەبەر ئەوەی خامینئی خۆی راستوخۆ وەک رابەری ئیسلامی ئێران سەرپەرستی هەردوو حکومەتەکەی خاتمی و رەفسنجانی کردبوو، بۆیە وتبووی :سەرۆکی یەکەمیان رەفسنجانی لە هەموو بابەت و رەوشێک بە ئامۆژگاری و رێنماییەکانم رازی بوو، بەڵام کە دانوستان و دیمانەکەمان تەواو دەبوو رێک بە پێچەوانەی بەرنامەکە دەجولایەوە، دووەمیان زۆر لاساری و سەرپێچی و گفتوگۆی لەسەر مەسەلەکان دەکرد، خاڵ خاڵ لە شتەکانی دەکۆلیەوە، بەڵام لە هیچ لە رێنماییەکانم لای نەداوە، وەک خۆی جێبەجێی کردوون .

خاتمی پیاوێکی رادەبەدەر رۆشنبیر بوو، بەڵام وەک پێویست پیاوێکی سیاسی نەبوو، پیاوی سیاسی دەبێ زۆر ئازا بێت، ئەو ئازا نەبوو، دەستەڵاتەکەی بۆ بەجێهێنانی هیوای زۆرینەی میللەتەکەی بەکارنەهێنا، چەکی دەستی و ئازاییەکەی ئەوەبوو دەست لە کاربکێشێتەوە، یەک دووجار ئەو چەکەی بەکارهێنا. ئەگەرچی ئازایەتی کەم بوو بەڵام وەک دەڵێت توانی کۆمەڵگەی ئێرانی بەرەو

هاوچەرخیەتی و شارستانیەتی ببات، ئەو توانی وێنەیەکی تر بۆ ئێرانیەکان بکێشێت دوور لەو شێوەیەی شۆرشی ئیسلامی بۆی کێشابوون .

بێئومێدیی ریفۆرمخوازەکان :

بۆ هاوولاتیانی بەرفراوانی میللەتەکە هەرەسهێنانی بەرنامەو بەڵێنەکانی ریفۆرمخوازەکان گورزێکی جەرگبڕبوو، ئەو رەوشەی پاش هەڵبژاردنەکان هاتە پێشەوە بێ هیوایی و ساردبوونەوەی پێوەدیاربوو، کە زانرا ئەو توێژە هیچیان لەبار نی یەو بەرنامەکانیان پێ جێ بەجێ ناکرێت، لە دووەم هەلَّبژاردنەکانی شارەوانیەکانی ساڵی 2003 دا، بریاری تەلاقی ریفۆرمخوازەکانیان دا، بۆیە بەرەی دووەمی پارێزگاران بەشی هەر زۆری پۆستەکانی ئەنجوومەنی شارەوانیەکانیان بردەوە. ئەو رێژەی کە دەنگیان نەدا گەیشتە 70% ئەو رێژەیە زۆرەو دەکرێ بلًێن مێژووییە، لە تارانی پایتەختا تەنیا رێژەی 12% دەنگدەران چوونە سەر سەندووقەکانی دەنگدان .ئەو وەلآم و بەپەرچدانەوەیە نامەیەکی شارستانی گشتگیری بوو، گۆرەپانەکە بۆ بەرەی دووەم ئاسان و تەخت بوو، توانیان کورسی زۆری ناو شارەوانی تاران بەدەست بهێنن، ئەوانیش محمود ئەحمد نەژادیان وەک سەرۆک شارەوانی تاران دامەزراند. سەرەرای ئەوانەش بە باشی هەست بە بوونی ئاسۆیەکی بەکارهێنانی دیموکراسی سیاسی لە ئێرانەدا بەدی دەکرێت، دیارە ئەوەش لە هەڵبژاردنی پەرلەمان و ئەندامانی ئەنجوومەنی شارەوانی و ئەنجوومەنی پسپۆرانەی ئەوانەی رابەری شۆرشی ئیسلامی دادەمەزرێنن، هەتا لە ریفۆاندۆمە دەستوورییەکانیش .

وەرگرتنی پۆستی بەرپرسیاریەتی لە ولاتی ئێراندا بە هەڵبژاردنی ئاشکرایە، جا ئەو هەڵبژاردنە بە هۆی هەڵبژاردنی راستوخۆی میللی بێت، وەک پەرلەمانتارەکان و سەرۆک، یان بە هەڵبژادنی بە دوو قۆناخ بۆ دانانی رابەری شۆرش بێت بۆ ماوەی دیارینەکراو، واتە هەتا هەتایێ، وازهێنان و نەمان و تەواوبوونیشی بەدەست ئەنجوومەنی پسپۆرانە کە خۆی دایناوون. چەند پلەو بەرپرسیەتیش هەیە، کە ئەندامە هەڵبژاردراوەکان دایاندەنێن، وەک دوازدە ئەندامەکەی ئەنجوومەنی پاراستنی دەستوور، ئەوەش لە ئەنجوومەنی دەستووری دەکات .

رۆلی ئەنجوومەنی پاراستنی دەستوور :

رۆژنامەکانی خۆرئاوا ئەو دامەزراوە ئێرانیانە بەوە تاوانیار دەکەن، کە دەستیان هەیە لە گۆرینی بواری و شێوەی هەڵبژاردنەکانا، ئەوەیان راستە، ئەوە لە دادگای بالای ئەمریکیش هەیە، ئەوانیش بە فەرمانی سەرۆک ئەندامی هەمیشەیی و بەردەوام دادەمەزرێنن، ئەوانیش دەست و کاریگەریان لە رەوش و ئەنجامی دوا سەرکەوتنی سەرۆک بۆش لە هەڵبژاردنەکەی هەبووە .

بێگومان رێکخستنی هەڵبژاردنە نیشتیمانیەکان لەلایەن ئەندامانی پاراستنی دەستوور، زۆر پەردەی دەخرێتە سەرو رووکارەکانی دەشێوندرێت، ئەندامانی پاراستنی دەستوور لە شەش زانای ئاینی و شەش یاساناس پێکهاتووە، ئەوانەی پشت بەستوو بە چەند رێنماییەک لەوانە مۆرالی بەشی زۆری بەردەکەوێت، کاندیدکراوەکان دەستنیشان دەکەن، بە یارمەتی چەندین سەرچاوەی هەوالهێنەرەوە

زانیاری زۆریان بەسەر کۆدەکەنەوە، لە رابردووی دەکۆڵنەوە، ئینجا بریاری خۆیان دەدەن. بەو شێوەیە لە ساڵی 2003 دا ئەو ئەنجوومەنە هەزار کەسی کاندیکراویان دوورخستەوە زۆربەیان لە کەسانی ریفۆرمخوازبوون، ئەوەش بە فەرمانی رابەری شۆرشی ئیسلامی بووە، ئەو کارەش زۆر بە نهێنی کراوە .

لەناو توێژی پارێزگاران دەرچوونی سەرۆک خاتمی لە هەڵبژاردنەکەی ساڵی 1997 زۆر سەرسورهێنەرو چاوەروانەکراوبوو، هەڵبژاردنی ئەنجوومەنی ریفۆرمخوازانیش لە ساڵی 2000یش تازەو سەیربوو، هەروەها دەنگنەدانەکەی ساڵی 2003 و دەرچوونی کەسایەتی شیعە و پارێزگاریش ئەحمەدی نەژادیش لەبەرنامەو هزرا نەبوو. لە راستی ئەو پیاوە لەلایەن هیچ کەسێکەوە باش نەبوو، دەرچوونەکەشی بە پشتیوانی راستوخۆی رابەری شۆرشی ئیسلامی بووە، سەبارەت بە توێژی ناوکە رِەقەکەی رژێمیش لە دوا رۆژەکانی قۆناخی یەکەمی هەڵبژاردنا بۆچوونی خۆی گۆرِی، چونکە تێگەیشت هەلمەتەکەی بۆ کەسی کاندیدکراوەکەیان هەرەسی هێناوە، بۆیە ئەسپیەکەیان گۆرِی .

بەو شێوازە ئەحمدی نەژاد کەوتە خولی دووەم، کەوتە بەرامبەر کەسایەتیەکی وەک رەفسنجانی ئەوەی دووجار حکومی ئێرانی کردووەو خاوەن دەستەڵات و گوشارو پشتیوانیش بوو. ئەحمدی نەژاد وەک نوێنەری زەحمەتکێشان و هەژاران و قوربانیانی گەندەلی و نەزانین و پەراوێزکراوەکان لەو هەڵبژاردنە خۆی ناساند، بووە پشتیوانی ئەوانە، بەو بەرنامەیە سەعات بەدوای سەعات جەماوەری زۆرتر دەبوو، هەفتەی نێوان خولەکە کەسایەتی ئەو گەیشتە لوتکەو جەماوەری لە پەرەسەندانەبوو تا ئەنجامەکەی وەک سەرۆکی ولات دەنگی زۆرینەی هێنا، بە شەش ملێون دەنگ لە رەفسنجانی بردەوە .

تاکە کەسێک لەو بازارەدا دەستەڵاتی بە سەر هیچ داناشێکت، دەستەگەری کاری دەرِوات و بریاری ئەو بازارە دەدات، ئەو خێزانەی خاوەنی ئەو بازارەن، ئەوان دەتوانن کێشەکانی ئەو بازارە چارەسەر بکەن وئەوانیش دەتوانن پێشانگەی جەژنەکان دابنێن. لە ئێران شەقامەکانی بازارِ هەموو لە گۆرەپانی مزگەوتی گەورەی پاشا دەکاتەوە. جاران بە برِینی شەقامەکەلە گۆشەی گوڵستانی بارەگای کاجار دەگەیشتیتە کۆڵانەکانی ئەو بازارە، بەڵام ئێستا ئەو رێگایە دوورکەوتیتەوە، ئەوەش لەبەر ئەوەبوو بنەماڵەی پەهلەوی هەموو شتیان رووخاند تا جەرگەی کۆمەڵگاکەیان لەبەر ساڵۆنی شاهانەیان بەدەستەوە بمینێت .

رووبەری ئەو بازارِە چوار کم2 و چەندین دەروازەی هەیە، ئەوەی بچێتە ئەو بازارە دەبێ پێڵاوەکانی داکەنێت، تا ئیمرِۆش ئەو عەرەبانە بەدار دروستکراوانە لەو بازارِەدا هاتوچۆیانە، جاورباریش ماتۆرێک یان لۆرییەکی بارهەڵگر پێش کردنەوەی بازارِەکە لە شەقامە بەرینەکانیدا دەبینێرێت. لە کۆڵانە باریکەکانی و گۆرەپانەکانی ژوورەوەی جیهانێکی تازەو سەیر دێتە بەرچاو، زۆر لە باڵەخانەکان چەند نهۆمن، مەرمەری رەنگین دیوارەکانی نەخشاندووە، دەرگە گەورەکانیش دیمەنی جوانیان هەیە، شوێنی نوێژو مزگەوتی زۆری هەیە، لەو بازارِەدا کەنیسەیەک ماوەتەوەو گۆرِی چەند

هەڵسوڕێنەرەکانی و چەند بازرگانی ئینگلیزی تیدا ماوە. ئەو بازاڕە زۆر فراوان و بەربڵاوە، بەڵام دیتنەوەی شوێنەکانیش ئەوەندە سەخت نی یە، بازاڕی تایبەتی کوتاڵ و مافوورو ئامان و کەرەستەی خوێندن و ئیکسسوارو پێڵاوو زێرو سەعات و بۆن و هەموو شتێک بازاڕو کۆڵانی تایبەتی هەیە، بە کورتی ئەو پێویستیەکان لەو بازاڕەدا دەست دەکەوێت، زۆرجار بازرگانی شوێنی تر ڕێنمایی خەڵک دەکەن بۆ دۆزینەوەی کەرەستەیەکی تایبەت لەو بازاڕەدا .

بژی و بمری ئەمریکا :

کە نوێژی نێوەڕۆی ڕۆژی هەینی بانگی دەدات، ملێونەها نوێژکەر لە مزگەوتەکانی ئێرانی ئامادە دەبن، لەو مزگەوتانەدا بەیەکەوە دوعاو داوای مەرگ بۆ ئەمریکا دەکەن، دەنگی مردن بۆ ئەمریکا بەرزدەبێتەوە .کە نوێژەکە لەو ڕۆژەدا تەواو بوو، ئەوا ئیمامەکە وتاری سیاسی دەست پێدەکات، سەرەتا چەند ئایەتێکی قورئان دەخوێنێتەوە، پاشان دەچێتە ناو کاروباری سیاسی ڕۆژانەی ئێران. لەو وتارانەدا زۆر لایەن باسدەکرێت، هێزی لەبن نەهاتووی کۆماری ئیسلامی و ئازایەتی و یەکرێزی گەلانی ئیرانی و بوونی ئەستەنگ و کێشەکانی پێش کۆماری ئیسلامییش باس دەکرێن، لە ڕۆژانی حکومی ڕیفۆرمخوازەکاندا ڕەخنەش لە حکومەت دەگیرا. کە باسی سیاسەتی ناوخۆیی ئێرانیش تەواو دەبوو، ئیمامەکە وتارەکەی بەرەو ئاقاری سیاسەتی دەرەوە دەبرد، سەرچاوەی سەرەکی وتاری ئیمامەکان لەسەر سیاسەتی دەرەوەو تێگەیشتنیان ئەوەبوو، کەوا ولاتی ئێرانی بوویتە قوربانی سیاسەتی شەرانگێزی ولاتانی ئەورووپی و ئەمریکاو ئیسرائیل .

ئەگەرچی ئێرانیەکانی ڕقی ئەستووریان لە ولایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکایە، زۆریش بۆ نیشتەجێبوونیان لە ئەمریکا کۆشش دەکەن تا ڤیزای ئەو ولاتە وەرگرن، ئیمرۆ نزیکەی یەک ملیۆن ئێرانی لە ئەمریکا دەژیت، تەنیا لە لۆس ئەنجلۆسدا 300 هەزار ئێرانی تێدایە. تا ئەو ڤیزایە وەرگرن ناچارن لە ولاتانی وەک ئیماراتی عەرەبی و ئەورووپا داوای بکەن، چونکە ئاشکرایە ئەوەیان لە ولاتەکەی خۆیان ناکرێ، سەبارەت بە خەونی خوێندکارانیش خەونی سەرەکییان ئەوەیە بۆ خوێندن بگەنە ئەمریکا، ئەگەر ئەو ولاتەیان دەست نەکەوت، ئەوا بۆ کەنداو ئەورووپا سەرهەڵدەگرن، لە ولاتانی ئەورووپیش لە پێشەوە بریتانیاو پاشان ئوسترالیایە، پاشان نۆرەی ئەلمانیاو فەرەنسا دێت. خێزانی ئێرانی زۆر پەرۆش منالێکیان بگاتە ئەمریکاو لە زانکۆکانی ئەوێ بخوێنێت، ئەمریکاش کۆششی زۆرە تا ئەوانە بە چەندین شێوەو بەرنامەو هاندان ڕاکێشێتە ئەمریکا، چەندین شێوەی هەیە وەک پێشبڕکی نیشتیمانی و ئولمپیادی زانستی و بەخشینی یارمەتی و ژیان ئاسانکردن و لە زۆر شوێنیش باسی وەرگرتنی ئوتومبێلیش دەکرێت .

زۆر بە ئاسایی دەبینی بەرپرسەکان یەک دوو کوڕیان لە ئەمریکا دەخوێنن، زۆریش لەگەڵ ژنەکانیان بە پسولەی کەسک، یان ئەگەر پەساپۆرتی ئەمریکی هەبێت هاتوچۆش دەکەن. لەو ڕۆژەی سەفارەتی ئەمریکی لە تاران دەستی بەسەرداگیرا هەموو پەیوەندییەکانیان بەیەکەوە پچڕاوە،

ئەوە نزیکەی نیو سەدەیە تەنیا جنێو تاکە وەسیلەی پەیوەندییە لە نێوانیاندا. بۆ ئەمریکا، ئێران و سعودیەو ولاتی نەوتی تر جەمسەری گرنگی ناوچەکەن .

زۆر لە نیشتیمانپەرەوانی ئێرانی پرسیاری ئەوە دەکەن، یان شەیدای ئەوەن بزانن ئەوان لە لای خۆرئاواییەکان بە چی دەخوێندرێنەوە، لە چاوی ئەوان چی وێنەیەکیان هەیە، وەک هاوولاتی واتە ئەندیجانا سەیر دەکرێن. ئەوان بیر لەوە دەکەنەوە خۆرئاواییەکان تەنیا بیر لە سامانەکەیان دەکەنەوە، وا پاش 50 ساڵ کێشەی چەکی ئەتۆمیان بوویتە بابەتی سەرەکی هەموو لایەک .
هەموو پێشهات و گەڕانەکانی لە ناوەوەی ئێران لە ساڵی 1978 تەقینەوەکەی لێ کەوتەوە، پاش ئەو رووداوە شا، ولاتی جێهێشت و کەوتە تاراوگە. لەو سەردەمەدا ئەمریکییەکان بناخەو بەرژەوەندی زۆریان لەو ولاتەدا هەبوو، زانکۆکانی ئەمریکی و فەرەنسی و ئینگلیزی هەزارەها خوێندکاری ئێرانیان بۆ خوێندن وەرگرتبوو، کۆمەکی ئێران لە زۆر رووەوە هەبووە، پسپۆرو راوێژکارو کارمەندیان ناردبووە ئێران و کار ئاسانیان لە زۆر رووەوە ئەنجامدابوو، تەنیا لە بواری یارمەتی و رێنمایی سەربازی نزیکەی 10 هەزار شارەزاییان ناردبووە ئێران .
شۆرش بەرپابووو سەرکەوت، کە خوێندکارانی ئێرانی لە چواری نۆڤمبەری 1979 سەفارەتی ئەمریکیان لە تۆڵەی وەرگرتنی شای ئێران لەلایەن ئەمریکاوە داگیرکرد، میللەت لەبەر ئەو پێشهاتەو لەبەر هۆکاری تر، دوارۆژی شۆرشەکەیان بەدوارۆژی سەرهەڵدانەکەی (مسدق) زانی.
جاری دووەمە سەفارەتی ئەمریکی داگیردەکرێت، لە فیفری بە ئامادەیی سولیفانی سەفیر پاش سێ رۆژ رووداوەکە کۆتایی هات. بەڵام ئەو رووداوەی تاران و سەفارەتی ئەمریکی وا بە ئاسانی چارەسەرنەکرا، ئیسلامییەکانی و خومینی خۆشی نەهاتە رایێ، گیراوەکان 444 رۆژ مانەوە، هەرچەندی ئەمریکا کۆششی کرد بۆ رزگارکردنیان ئێرانیەکان بەرپەرچیان دانەوەو سەرینەگرت.
مانەوەی ماوەیەکی زۆر درێژی سەفارەتەکە لەو رەوشەدا، شەرمەزارییەکی زۆر بوو بۆ ئەمریکا، بۆیە دوژمنایەتی نێوان ئێران و ئەمریکا تەشەنەی کرد، لە دواییدا ئەمریکا هەڵوێستی تایبەتی بەرامبەر ئێرانی ئیسلامی وەرگرت، لە مانگی یولیوی ساڵی 1980 دا قەیرانەکە بووە نۆ مانگ، لە گەرمەی قەیرانەکەدا پەیوەندی دبلۆماسی ئەمریکی عیراقی بە بیانۆی پاڵپشتی عیراق بۆ تیرۆریستان گەیشتە رەوشێکی ئاڵۆزو تەنگژە، دیمانەی سەرۆکی عیراقی سەدام حسین بە سکرتێری ئاسایشی نەتەوەیی زبیگنیو بیرجینزکی لە ئوردن پێشهاتێکی باش بوو .
دوو مانگ پاش ئەو دیدارەو لە سپتمبەردا عێراق هێرشی کردە سەر ئێران، پاش مانگێک بۆشی کاندید سەرۆک کۆمارو ریگن لە پاریس بۆ ئازادنەکردنی گیراوەکانی ئەمریکی لە سەفارەتەکە لەسەردەمی سەرۆکایەتی کارتر لە پاریس دیداری نێردراوی ئێرانیان کرد، دیاربوو ئازادکردنیان هەنگاوی باشی نابوو .پاش ئەو دیدارە مەسەلەکە مایەوە تا رۆناڵد ریگن سەرۆکایەتی ئەمریکای وەرگرت و لە سایەی دەستەڵاتی حکومی ئەودا گیراوەکان ئازادکران .

پشتیوانی ئەمریکا بۆ سەدام :

شەڕی نیوان ئێران و عیراق هەشت ساڵی خایاند، ئەمریکا پشتیوانی زۆری عیراقی کرد، لە ساڵی 1983 ئەمریکا رایگەیاند، کەوا عیراقی لە لیستی تیرۆریستی دەرهێناوە، ئەوەش پێشهاتێکی باش بوو لە گەرمەی شەڕەکە پشتیوانی عیراقی نیشاندا. پەیوەندی عیراق ئەمریکا بەرەو باشی دەرۆیشت، زوو زوو رامسفێلد سەردانی سەدامی دەکرد، بە نوێنەرایەتی تایبەتی سەرۆک ریگن سەردانی سەرکردایەتی عیراقی کردووە .

لەو شەڕەدا ئەورووپیەکانیش بە تایبەتی فەرەنسییەکان یارمەتی زۆری عیراقیان داوە، ولاتانی عەرەبی و یەکێتی سۆڤیەتیش بەردەوام هاوکاری عیراقیان کردووە، واتە سەدام جگە لە ولاتی چین و ئیسرائیل پشتیوانی هەموو جیهانی لەو شەڕەدا هەبووە. ئەوەی زۆرتر بووە پشتیوانی عیراق، نەتەوە یەکگرتووەکان بە رەسمی ولاتی عیراقیان بە هێرشبەر ناونەبرد، ئەوەش هاوکاری باش بوو، بەڵام پاش ماوەیەک سکرتێری نەتەوە یەکگرتووەکان لەسەر زاری خۆی دانی بەوەنا کەوا عیراق شەڕ هەڵگێسێنەربووە .

پشتیوانی و یەکرێزی ئەمریکاو بریتانی بوو، حکومەتەکەی مسدقیان لە ئیران رووخاندو شای ئێران گەرایەوە پاشایەتیەکەی ئێران، ئەوەش کاریگەری زۆری لەسەر ئێران و ناوچەکە دانابوو، داگیرکردنی سەفارەتی ئەمریکاش لە ئێران، نیشانی هاتنە پێشەوەی چەندین کاری توندیوتیژی بوون لە ناوچەکەدا. لەو رۆژەوە ئێران باجی ئەو رووداوە دەدات و گەمارۆی ئابووری لەسەر بەردەوامە، ئەوەش گەشەی پیشەسازی نەوت و گازی ئیرانی راگرت و ئەو کەرتە زیانی زۆری بەرکەوت، لە باندۆری ئەو گەمارۆیە ئێران بۆ نەکرا کەشتی ئاسمانی مەدەنی خۆی نوێ بکاتەوە، بە گشتی گەشەی ئابووری و گەشەپێدانی راوەستا .

مینەتەکانی دیلەکان :

ئەگەر چەندی زووتر دەستەڵاتدارانی ئێرانی دانیان بە هەڵەی گیرانی ئەمریکییەکانیان لە سەفارەتە دانابوایە، باشتربوو، بەڵام بە پێچەوانە ئەوان توندترو بەردەوام تربوون، بۆیە رەوشەکەیان هەمبەر ئەمریکا ئاڵۆزتربوو. ئەو خوێندکارانەی سەفارەتەکەیان داگیرکردو ئەمریکیەکانیان بەدیل گرت هەموویان گەیشتنە ریزی ریفۆرمخوازانی ئیرانیەکان، چواردەورەی خاتمییان گرت. ئەو ژنەی ناوی ماری لە خۆنابوو معسومە ئیبتکاری قسەکەری خوێندکارانی رفێنەری سەفارەتەکە، بۆ میدیای نێونەتەوەیی لە ئێران لە سەردەمی خاتمی بوە جێگری سەرۆک بۆ کاروباری ژینگە .

سالانە یادی داگیرکردن و رفاندنی کارمەندانی سەفارەتەکە لە سەرەتای نۆڤمبەرا بە ئامادەبوونی ژمارەیەکی زۆری سەربازو خوێندکارانی تەمەن گچکە دەکەنەوە، ئەوانەی بەشداری ئەو گەمارۆدانەیان کردبوو بەشدار نابن و کەم دەردەکەون، لەبەر ئەوەی کۆماری ئیسلامی داگیرکردنی

سەفارەتەکەی بە پرنسیپەکانی سەرەکی کۆمارەکە زانیبوو، بۆیە داوای لێبوردنی نەکرد، ئەوەشیان وەک گرتنی گرتووخانەی باستیلی سەردەمی شۆرشی فەرەنسی دەناساند .
بینایە کۆنەکەی سەفارەتەکەش کراوە بە پیشانگای تایبەت بە ئیمپریالیزم و زایونیزم، لەوێ چەندین وێنەی
خوێناوی و کارەساتی جەرگبڕ نمایش دەکرێت، حەوشە گەورەکەی ناوەوەشی کراوە بە یاریگەی تایبەتی منالآن و چەندین پێشبڕکێ و پێشانگای وێنەی منالآنی لەسەر رۆژانی رووداوەکە تێدا نیشان دەدرێت. لەگەڵ سەفیری سویسری لە تاران بەیەکەوە چووینە ئەو شوێنە، لەوێ نمایشێکی گەورەی (میکی) بۆ منالآن بە دەستی چەند سەربازێک دەجولێتەوە، لەوێ بۆم روون بۆوە کەوا میکی دۆستی هەموو منالآنە لەوانە منالآنی ئێرانیش. زەوی هەموو باڵەخانەکە بە وێنەی ڕەنگ و شێوەی ئالای ئەمریکی ڕەنگکراوە، ئالای ئەمریکی بە وێنە لەسەر ئەرزەکە نەخشاوە، تا هەموو کەس بە پێیان بەسەریدا بڕۆن، بەلآم ئەوەی بیەوێت وەک من کردم، دووردەکەوێتەوە و پێی لەسەر وێنەکە دانانێت. لەو رۆژانە زانیمان چەند خوێندکاری خوێندنگاکان رازی نەبوون بە پێیان بەسەر ئەو ئالایە بکەون، ئەوەش لە رۆژنامەکانا بلآوکرایەوە، ئەو دەمەبوو ئێران رووداوەکەی یازدەی سپتمبەرەوە لەگەڵی دا دەژیا. لە رۆژنامەکان نوسرابوو، ئەو یاخیبووانە، ئەو خوێندکارانەی رازی نەبووینە پێیان لەسەر ئالای ئەمریکی دابنێن، چە جۆرە سزایەکیان بدەین، لە کۆتاییدا بریاریان دا، لە وانەی رەوشتا پلەی سفریان بۆ دابنێن .

ئاسۆکانی پەیوەندی ئەمریکی ئێرانی :

ئێرانیەکانی زۆر هەس حەزدەکەن پەیوەندی ئێرانی ئەمریکی بگەرێتەوە دۆخی ئاسایی خۆی، لەناو رژێمیش کەسایەتی لەو جۆرە هەیە، بوونی ئەو پەیوەندییە بۆ هەموو لایەکیان روونە کەوا جەماوەر زۆرتر دەکەن و بەو نوێکردنەوەیەش کاروانی سیاسییشان بەهێزو پتەوتر دەبێت، بەلآم کەسیش نی یە حەز بکات جیرانەکەی بەسەر خۆیدا زال بێت و سەرکەوێت .
زۆریش لە لایەنی ئەمریکیش ئەگەر مەترسی سیاسی نەبێت، حەزدەکەن ئەو پەیوەندییە گرێ بدرێتەوە، بەلآم ئەو سالآنەی دوایی بە چەندین پێشهات و رووداوی تازە پەیوەندیەکان و نزیکبوونەوەکان دوورترو ئالۆزتردەبێت، زۆرتر دوور دەکەونەوە، بەتایبەتی بە هاتنەپێشەوەی کێشەو قەیرانی عیراق و لوبنان. ئێرانیەکان بە دڵخۆشییەوە کارێکی ئەمریکیەکانیان وەرگرت ئەویش لەناوبردنی رژێمەکەی سەدام حوسین بوو، ئەو رژێمەی ماوەی بیست ساڵ ژیانی لێ تاڵکردن، هەروەها تالیبانەکانی ولاتی ئەفغانستانیشی لە کۆڵ کردنەوە، بۆ یەکەمجار لە مێژوو، ئەمریکییەکان بەناوی دیموکراسی دەستەلآتیان دا بە شیعەکانی عیراق، کە چەندین سەدە ئەوەیان لێ قەدەغەکرابوو .
پرسیاریش ئەوەیە دەکرێ تەنیا لە بالکۆنەکانەوە تەماشای پێشهاتەکان بکەیت ..؟؟ لەلایەکی ترەوەش پاسداران لە پەنا پەردەوە کار دەکەن. بە رووخانی رژێمەکەی عیراق زوو مەلاو زانا

ئاینەکانی شیعەی ئێران، بۆ تەواوکردنی زیارەتەکانیان خۆیان گەیاندە مەزارە پیرۆزەکانیان لە عیراق، کە ماوەیەکی درێژ لێیان قەدەغەبوو، زۆر لە مێژیش بوو چاوەڕوانی ئەو هەلە پیرۆزە بوون . لەبەر دوو فاکتەرە پەرۆشی ئەو رەوشە تازەیەبوون، هۆکاری سیاسی و ئاینی هەبوو، بەڵام لەگەڵ ئەوەش نەبوون رەوشی عیراق لەو ئاستەدا بتەقێتەوەو دەستەڵاتی شیعەکان بەرەو دواوە بگەرێتەوەو دەستەڵاتەکەیان لاوازو پەرتەوازە بێت، هەروەها کوردەکانی ئێرانیش خەونی ولاتی گەورەیان پەیداکردووەو ئەوەش مەترسی بۆ ئێرانیەکان پەیداکردووە .لە ڕاستیدا رەوشەکە زەحمەتە، بۆیە گومان لەوەدایە لە بنەوە بەرنامەو سیاسەتی شاراوەش هەیە کاردەکات .

بازدان بەرەو لوبنان :

لوبنان و فەلەستین دوو ناوچەی بایەخپێدراون لەلایەن پاسدارانەوە. ئێرانیەکان شانازی بە هێزی حزبی اللەی لوبنانی دەکەن، بوونی ئەو حزبەو دەستکەوتەکانی بە سەرکەوتنی خۆیانی دەزانن، چونکە توانیان ناسنامەیەک بۆ شیعەکانی لوبنان بسلمێنن، ئەوانەی زۆرتر دەچەوسێنراونەوەو داپلۆسینیان لەسەربووە. هەر لە ساڵی 1980 ئێران یارمەتی شیعەکانی لوبنانیان دا، پارەی زۆریان خستە بەردەستیان و هێزو میلیشیایان بۆ دامەزراندن. مەشقی زۆریان لەسەر هێرشبردن و بەرگری پێکردن و مووشەکی باشی کاریگەریان بۆ دابینکردن، تا لە هاوینی 2006 دا توانیان شاری حیفای ئیسرائیلی مووشکباران بکەن، رەنگە مووشەکی دوورهاوێژترو خێراتریان هەبێت، بگاتە تلئەبیبیش. گەشتی ئاسمانی ئێران سوریا لەبەر چوونی ئێرانی بۆ زیارەتی مەزاری پیرۆزیان لە سوریا بەردەوام هاتوچۆکەیان زۆرە. رابەری روحی و سیاسی شیعەکانی عیراق ایە اللە السیستانی لە رووی فقییەوە هاوبیری خمینی نەبووە. حزب اللە باش راهاتووە لە مەلەکردن لە نیوان هەردوو سەرپەرشتکارەکانی لە سوریاو ئێران، حسن نەسرولا زۆری لە ئەنسارەکانی ئیسلامی ناو ولاتانی عەرەبی ئیسلامی قازانجکردووە، ئەوەش ئازادی کردووە تا نەبیتە گەمەی دەستی هیچ کەسێک . حزب اللە و حماس چونکە پارە لە ئێران وەردەگرن و یارمەتی باشیان دەدات، بۆیە ئەو ولاتە دەستی زۆری لەسەر ئەو حزبە لە لوبنان و فەلەستین درێژەو بەرنامەی کاریشیان بۆ دادەرێژێت، لە کاتی پێویست ئامۆژگاریان دەکات .

ئێران ولاتێکی هەستیارە، کار بۆ ئەوە دەکات هاوکێشەی نێوان بەرژەوەندی تایبەت وەک ولات و ئەمانجەکانی شۆرشە ئیسلامیەکەی رادەگرێت .بۆ ئەوەی بەربەستیان بە رووی خۆرئاوا توندو پارێزراوبێت و پاشەکشەیان پێ بکات، ناوکە رەقەکەی ناو ئێران سوورە لەسەر بڵاوکردنەوەی شۆرشەکەیان لەناو ولاتانی عەرەبی ئیسلامیدا .! نووسەری تەنزی ئێرانی ئیبراهیم نابافی پاش ئەوەی لە ئێران کۆچی کردو گەیشتە دەرەوە لە ساڵی 2002 لە رۆژنامەی بانیان نووسیبووی، پەیوەندی ئێمەو ئەمریکییەکان زۆر پتەوە، هاوبەشییمان زۆرە، زۆر یەکترمان خۆشدەوێت و زۆریش ڕقمان لە یەکە .

له رۆژانی گەرمی کارەساتەکەی یازدەی سپتمبەر رۆژنامەکانی ئێرانی هەوالی ئەوەیان بلاّوکردەوە کەوا چەندین هاوولاّتیەکی ئێرانی بۆ هاوخەمی بۆ قوربانیانی ئەو کارەساتە مومیان داگیرساندووە، ئەوەش پاش ئەوەی وەزارەتی کاروباری دەرەوەی ئێرانی وتبووی ئێمە ئامادەین لەگەڵ ئەمریکییەکانا دانوستان بکەین، ئەگەر ئەوان کەمێک مەنتقی بن، بەلاّم بۆ رۆژی دوایی لە دووانەکەیان پەشیمان بونەوە، وتیان ئێمە هەرگیز لەگەڵ ئەمریکییەکانا دانانیشین، دووبارە پاش هەفتەیەک وەزارەتی کاروباری ئێرانی ئامادەییان بۆ دانووستان دووپاتکردەوە. . لە کۆتایی حکومەتی ئێرانی هەڵوێستی فەرمی خۆی راگەیاند، پێویستە ولایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا هاوسۆزی هەڵوێستمان بێت و بەردەوام بێت لە داواکردنی دانووستان، ئێمەش سوورین لەسەر ئەوەی تا دوا تنۆکی خوێنمان دژ بە دانووستان بین !..

لایەنی ئەمریکیش لەسەر زاری سەرۆک بۆشدا رایگەیاند، کەوا ئێرانییەکان پاش کارەساتەکەی یازدەی سپتمبەر هەڵوێستیان هەبووە، پاش دوو رۆژ سەرۆک بۆش دووبارە رایگەیاندەوە کەوا گومانی نی یە ئێران دەستی لە رووداوەکە هەبوبێت.. سێ رۆژ پاش رووداوەکە کۆلن پاول وتی، ولایەتە یەکگرتووەکان بڕوای بەوە هەیە کەوا ئێران دەستی لەو رووداوەدا نی یە ..

دوا هەڵوێستی ئیدارەی ئەمریکی بە فەرمی بەو شێوەیە راگەیاندرا :

ئێمە پابەنددەبین بە دانووستان لە گەڵ ئێرانی ئاشتیویست، ئامادەشین ئێرانی سەر بە کێشەو ئاژاوە بروخێنین، بە بەرنامەیەکی راستوخۆی لە ماوەی سێ ساڵدا!.

ئەوەی بۆ ئێرانییەکان و ئەمریکییەکان لەو جیهاندا باشە، لایەنی تر هەیە لە گۆێ زەوی، نەتەوەو میللەتانی تر هەیە، ئەگەرنا لەو جیهانەدا لە مێژبوو کەس نەدەما!.

لەسەر سووکانی لێخوڕینی ئوتومبێل :

پاپای چوارەم (بی) جارێک وتبووی :

شارستانیەتی دێرینی میللەتان لە سوارچاکییەوە دیارە .بەلاّم ئیمرۆ شارستانیەتی میللەتان لە هونەری لێخوڕینی ئوتومبێل دایە. ولاتی ئێران لەو لایەنە لە ولاتانی تر جیاوازە، ئەوەش بریاری برادەرێکمە لە هونەری لێخوڕینی ماشین زۆر شارەزایە، ئەو دەیووت ولاتانی میسرو هیند ناسراون بە ئاپوورەی زۆری هاتوچۆ، بەلاّم کە برادەرەکەم هاتە تاران، زۆری لا سەیربوو شوفێرانەی ئەو شارە، چۆن ئوتومبێل لێدەخوڕن، چۆن هەموو بەپەلەن بەیەکەوە، پاش داگیرساندنەوەی رەنگی کەسک لە ترافیک لایتەکانەوە زووتر دەربچن، هەموویان پێشبڕکێ دەکەن زووترو و پێش ئەوی تر دەربچێت. لۆرییەکان لە ئوتومبێلە گچکەکان خێراترو بەپەلەترن، ئوتومبێل و پیادەکان لەو رێگاوبانانەدا وەک یەک تەنگاون بۆ برینی بوارەکەی پێشیان. ئەوەی زۆر لە ئێران لە کاتی

لێخوڕینی ئوتومبێل جیگای سەرنجە هۆرنە .! زۆر زۆر دەنگی بەهێزی هۆرن بەکاردەهێنن، تا ڕێگای پێش خۆیان دەکەنەوەو بوار خۆش دەکەن، دەست لەسەر هۆرن هەڵناگرن .

شەڕی هاتوچۆ :

ڕۆژانەو بەردەوام شەڕی هاتوچۆ لەناو شارەکانی ئێران گەرمە، زۆرن ئەوانەی یاساکانی هاتوچۆ پێشێل دەکەن، پەیوەندی و تێراماني نێوان دوو شوفێری بەرامبەر یەک، پیادە بەرامبەر بە شوفێرو شوفێریش بۆ پیادەی سەر شەقامەکان دوژمنکارانەیە، هەموو هێزی خۆیان دەخەنەکار تا بواریَ وەرگرن و بڕۆن، سەرکەوتوو ئەوەیە زووتر بڕوات و خێراتر بێت، ئەوەی لە شوێنێک بە خێرایی و پێشڕەویی پێشکەوت، ئەوا لەناو ئاپوورەی تاران ئاساییە لە شوێنێکی تر دەشکێت و دەبەزێت. لەناو تاراندا بۆ دیتنەوەی بواری دەرچوون و ڕزگاربوون و گەیشتن، ئاساییە ئوتومبێلێک بە پێچەوانەی سایدەکە بڕوات، یان بۆ پاشەوە چەند مەترێک بکشێتەوە، زۆر سەیرە، زۆریش بواری بۆ خۆش دەکەن تا دەربازی بێت، لەبەر ئەوەی هەموو لایەک پێویستیان بەو یارمەتیە دەبێت، چونکە ڕۆژێ دەبێ ئەویش وا بسوڕێتەوە، بۆیە هەموولایەک ئامادەیی ئەوەیان هەیە ڕێگای بەرامبەرەکەیان و پشتەوەیان بکەنەوە .

تازەو نوێ بووم، لەناو تارانا ئوتومبێلم دەهاژووت، بەدوای ئەدرێسێکدا دەگەڕام، نەخشەکەی ناو دەستم منی بردە کۆلانێکی تەنگەبەر، ڕاوەستام و چاوەڕوان بووم، لە ئاوێنەکەی بەردەمم بینم پاسێک لە پشتەوەم وەستاوە، لە پاش ئەو پاسە چەند ئوتومبێلی بچوک وەستان، تەماشام کرد بووە کاروانێکی درێژ، زۆرم لا سەیربوو کەس هۆرنی بۆم لێنەدا، کەس تەنگاوی نەکردم، دیاربوو هەستیان بەوەکردبوو من لە شوێنێک دەگەڕێم .!

ئەدی پۆلیس لە کوێ یە .؟

ڕۆژانە ئاپوورەی شەقامەکانی تاران خەڵکی هەراسن کردووە، دەپرسین ئەدی پۆلیس لە کوێین ..؟ هەڵویستی پیاوانی پۆلیس زەحمەتە، کەم بە چاوی دانەرو ڕێبەری جێبەجێکردنی یاسا تەماشایان دەکەن، ڕێزیان دەگرییێت، کە شەقامەکە ئاڵۆزو شێواو دەبێت، ئەوان و شوفێرەکان بۆ چارەسەری دەکەونە دانوستان و بینەو بردە، بۆ بوار دۆزینەوەیەک، بۆ کردنەوەی ڕێگاکە، دەبنە دوو برادەرو هاورێیانە کار بۆ چارەسەری دەکەن. ئەو پۆلیسانە ئەگەرچی کارەکەیان زەحمەت و گرانە، ئەوان لەو حەشاماتەدا هەناویان پڕ دووکەڵی ژەهراوی گزۆزی ئوتومبێلەکانیش دەبێت، بۆیە

بەڕێوەبەرایەتی پۆلیسی هاتوچۆی تاران بەناچاری بنکەی زۆریان لە تارانا بۆ پاراستنی ئەو پیاوانە داناوە. بە سزا وەرگرتن و تۆمارکردنی ژمارەی ئوتومبێلەکانیان، کەس ناتوانێت ئوتومبێلەکەی لەسەر شۆستە ڕاگرێت، بەو ژمارە نووسینە ترسی زۆر دروست دەکات، چونکە ئەگەر پارەکەشی نەدەن، ئەوە ئوتومبێلەکەی ئیشارەتی حیجزی دەکەوێتە سەر و کڕین و فرۆشتنی ئەستەنگی دەکەوێتە پێش. ئەو شەقامانە زۆرجار لایەکی بۆ لایەکی تری دەگیرێت، لایەک دەوەستێت،

شوێنێک بە جەستەی کۆنکریتی گەورە دەگیرێت و ئەو گیرانەش زۆر دەمینێتەوە. ئەو هەموو گۆڕانە رۆژانە روو دەدات، کەسیش هۆکارەکانی نازانێت .

شەقامی دەولییە و سایدێکی دەگیرێت، کەس هۆیەکەی نازانێت، بیناسازی لایەک تەواو دەکرێت و بەشێکی رادەوەستێت و چاوەروانی پارەی ترو تەواوکردنی پرۆژەکە دەکەن، کەس نازانێ هۆکارەکانی تەواونەبوونی ئەو شەقامانە چی یە..!؟ ئەوەی روون و ئاشکرایە تەنگوچەلەمەی هاتوچۆیەو شەقامەکان جەنجالەو هاوولاتی بەستەزمان ماندوو و زەرمەندە. دۆزینەوەی بوارێک بۆ گۆڕینی رێگاکەو دۆزینەوەی رێگایەک دەربازت بکات زۆری دەوێت، جاری وابووە 15 کم بۆ دەرچوون لە شەقامێکم گرتیتەبەر .

بەکارهێنانی شەقامەکانی و وەرگرتنی پارە بۆ بەکارهێنانی شەقامەکان زۆرە، وەرگرتنی پارەکەش ئاسایی، بەڵام ئەوەی ماندووت دەکات ئەوە نی یە تۆ چەند سەنتێک بۆ بڕینی سەد کیلۆمەترێک دەدەیت، کێشەکە لەوەدایە، پارەکەو نرخی بەکارهێنانەکە دیار نی یە، نازانی ئەو رێگایە بڕینی بە چەندە، نازانی چۆن پلیتەکە وەرگریت و پارەکە چۆن و لە کێ وێربکەیت، جاری وابووە تۆ پلیتەکەت کەوتووە ناچارت دەکەن، پارەی تەواوی رێگاکە دووبارەو سەرلەنوێ بدەیتەوە، یان جاری واش بووە، کە زانیویانە تۆ بێگانەیت پارە وەرناگرن و کابرا دەیکاتە پیاوەتی خۆی .

لەو شەقامە خێراو بەرزانەدا ئەوەی هەراسانت دەکات، ئەوەی مەترسیت دەخاتە پێش پەڕینەوەی زۆرو بەردەوامی پیادەیە، هەر رێبوارەو دەپەڕێتەوە، کەسێکی دەست بە کالاوە دێتە پێشت و لە شەقامەکە بێ گوێدانی مەترسی دەپەڕێتەوە، خێزان بە گچکەو گەورەوە بەیەکەوە ئەو شەقامە خێرایانە دەبڕن. ئەوەش کارەساتی جەرگبڕی زۆری لێدەکەوێتەوە سالانە لەو ولاتەدا 25 هەزار کەس دەبێتە قوربانی کارەساتی بەردەوامی هاتوچۆ، هۆکاریش زۆرە، هەر لە هەلەی شوفێرەکانەوە تا ناسەلامەتی بارهەڵگرو لۆرییەکان و نادروستی ئوتومبێلەکانیانەوە .

لەو ولاتەدا ئوتومبێل هەرگیز نامرێت، شەوانە زۆرجار ئوتومبێلی بێ رووناکی و بێ لایت دەبینی، ئوتومبێلی وا لە شەقامەکانا دەڕوات، ئەوەندە کۆنە شوێنەواری لایتەکانیشی نەماوە. لە رێگاکانی نێوان زنجان و تبریزو کرمان و بام کارەسات بێ ژمارە روودەدات، لەو گوندانەی سەر کەناری دەریای قەزوین کارەساتەکان ئەوەندە زۆرن تۆماریش ناکرێن، تۆ لەو شەقامانەدا بەردەوام گیانت لە مەترسی دایە .

لەنێوان ئەسفهان و شیراز کە بەفر دەبارێت، بیست سانتیمەتر دەکەوێت و رێگاکان دەگیرێن و خەڵکەکە پەکی دەکەوێت و سەدان لۆری و ئوتومبێلی گەورە لەیەکتری گیردەبن، کەس بە هانانیان وەنایێت، رێگاکە خاوێن ناکرێتەوەو بەفرەکە رانامالدرێت، بە ناچاری خەڵکەکە دەکەونەخۆ و ئوتومبێلەکانیان رزگار دەکەن. تا شەویان بەسەردا نەهێت و بگەنەوە ماڵەوەیان بە چەندین شێوەی هاژووتنی نایاسایی و لادانی لە تەنیشت و لارێ گرتن دەگرنەبەر .

له هەموو شوێنێک و بوارێک ماتۆر له شەقامەکانی تاران ئامادەیە، ئەوەندە زۆرەو جێگەی گوێدرێژی هەژارانی جارانی گرتیتەوە .سەرەتای هەڵگیرسانی شۆرشی ئیسلامی زۆر بۆ کوشتنی پیاوانی رژێم بەکاردەهات، بۆیە بەکارهێنانی ماتۆر قەدەغەکرابوو، ئەوانەی ئیمرۆش بەکاردەهێنرێت مەکینەی بچوکی جۆری 125 سی سی سم 3، گەنجەکان زۆرتر بەکاری دەهێنن، لەبەر ئاپوورەی شەقامەکان ئەو ماتۆرانە دەچنە هەموو بوارێکی تەسک و باریک بەسەر شۆستەکان دەکەون، له نێوان ریزی ئوتومبێلەکانەوە دەردەچن، بەبێ ئەوەی گوێ بدەنە لایتەکانی هاتوچۆ گوزەر دەکەن، له شێوەی ئەکتەرەکانی سینما بۆی دەردەچن و دەنگ له مەکینەکانیان دەهێنن و دووکەڵی لێوە بەرزدەکەنەوە .

که کارەساتی مردن و بریندارانی بەکارهێنانی ماتۆر له شەقامەکانا زۆر بوو، پۆلیسی هاتوچۆ شوفێرەکانی ناچارکرد خودەی تایبەتی ماتۆر بەکاربهێنن، ئەگەرچی سزاشی لەسەرەو پارەی باشیشی پێدراوە، بەڵام زۆر بە کەمی لەسەری دەکەن و زۆرجاریش له پشتەوەی ماتۆرەکە دەیبەستنەوە .

ئەو ماتۆرانە بوویتە تاکە سەرچاوەی هەرزانی خێزانەکان، ئەگەر باوکەکە ئەو خودانەش بەکاربهێنیت گیانی هاوڕێیانی ئەو له مەترسی دایە، باوکەکە له پێشەوەیەو منالێکی له پێشەو سووکانەکەی داوەتە دەست، یان ژنەکەی له پشتەوەیەو له پێشەوەش منالێکیان داناوە، زۆریش له نێوان ژن و پیاوەکەش منالێک یان زۆرتر هەڵدەگرن، مەترسییەکە لەوەدایە ئەو مەکینە بچوکەی 125 سم3 چۆن بەرگەی ئەو بارە زۆرە دەگرێت .

له رۆژانی بۆمەلەرزەکەی شاری بام بۆ ئیمەی بێگانە ئوتومبێلی تازەیان بەکرێگرتبوو، له رێگادا ئوتومبێلەکەمان پەکی کەوت، چاوەڕوانی ئوتومبێلێکی تربووین، له تەنیشتمەوە بینیم لۆرییەکی گەورە چاوەڕوانی رۆیشتن و نۆرەی هاتنی رێگاکەیان بوو، دوو کوڕی تەمەن 13 و 15 ساڵانی لەناو بوو، هەر که نۆرەی رۆیشتیان هات، چاوەڕوانی هاتنی شوفێرەکەیان نەکرد، یەکێکیان لۆرییەکەی خستەکارو نەیزانی له دەستی وەریگرت و ئوتومبێلەکەی پێشەوەی خۆی زەرەرمەندکرد. که شوفێرەکە هاتە خوارەوەو زیان و شکانی ئوتومبێلەکەی خۆی بینی، هیچی نەکرد، من ترسام وتم هەر ئێستا دەبێتە شەرەدەست و هاواری سەر یەکتری دەکەن. بەڵام کابرا گەڕایەوە سەر ئوتومبێلەکەی و چاوەڕوانی هاتنی باوکی مناڵەکانیشی نەکرد. منیش پرسیم باش بوو هێمن بوویت، ئەویش له وەڵامدا وتی، مناڵەو نافامێت، هیوام وایە موسلمانێکی باشی لێدەربچێت .

هەرچەندە ئەو ولاتە سروشت و دیمەنی جوانی هەیە، بەڵام زۆری رێزی ستوونەکانی کارەبای ناو شارەکان و لەناو جەرگەی بیابانەکانیشی سەرسامت دەکات،

ئێران ژمارەیەکی زۆری پەنابەری تێدایە .

مەلاو کارەبا :

هەرچەندە ئەو ولاتە سروشت و دیمەنی جوانی هەیە، بەڵام زۆری ریزی ستوونەکانی کارەبای ناو شارەکان و لەناو جەرگەی بیابانەکانیشی سەرسامت دەکات، لەو ریگاوبانانەدا چەندین تۆری ستوونی کارەبات دیتە پیش، ئەوەندە زۆرن بەرادەیەک سەرت لیدەشیوینت، ریگات پی بزردەکات. ئەو عاموودە کارەبایانە سەیرن لەهەندە ریگا قیرتاوەکان زۆر زۆرن، لە هەندیکی تر بەرچاو ناکەون . لە ریگای نیوان شارەکاندا بواری وا هەیە چۆلەو چەند کیلۆمەتر دەبریت هیچت ناهیتە پیش، ئەگەر چەند سەرەمەریک یان چەند مریشکیک ببینیت، ماوەماوە سەگیکی وەرکەوتووش دەبینی، ئەو سەگانەش کە هەستیان بە لایدەیەک کرد چاوە داخراوەکانیان دەکەنەوە، ئەویش رۆلی گلۆپی داگیرساوی شەوو رۆژ دەبینیت .

کە شەو دادیت، رووناکییەکی کز لە دەرزی دەرگاو پەنجەرەکانەوە دەردەکەون، بە بینینی رووناکییەکی رەنگ شین، دەزانی تەلفزیونەو داگیرساوە. ئیمە لە سەرووی سەرەوەی دونیاین بە هیمەتی کۆماری ئیسلامی کارەبا بەردەوامەو بە خۆراییش دابەشدەکریت، بۆیە دەزانم پارە وەرناگرن، چونکە بروا ناکەم پارەوەرگریک هەبیت بیتە ئەو شوینە دوورە .

پەروەردەو نەوەکان :

سەرەتای شۆرش دەستکاری بەرنامەکانی پەروەردە کرا، گۆڕانی زۆرکرا، ئەو گۆرانە ئیستا هەست پیدەکریت. کیژو کوڕ کەم و زۆر لە ولاتە دەچنە بەرخویندن، زۆربەی گەڕەکە گەورەکان و لادییەکان بنکەی تەندروستی تیدایە، ژن و میردی تازەش سەرەتاییەکانی پیویستیەکانی سیکسیان فیردەکەن، زۆر هانیان دەدەن منالبوونیان ماوەی هەبیت، نەوەکان کەمتر بکەنەوە .مەلاکان سەرەتا هەستیان بەو مەسەلەیە نەکرد، درەنگ تیگەیشتن، زانیان دەبێ سیاسیەتیک بۆ زۆربوونی سروشتی دابنیریت، ئیمرۆ ژنی ئیرانی توانستی زانی دوو منالەو بەس، ئەو ریژەیەش وەک ریژەی ژنانی ئەورووپییەکانە، ئەوەش هیمای بەرەو شارستانیەتی ولاتی ئیرانە .

رژیمی مەلاکان دەلین ئاینی ئیسلام دژی سنووردارکردنی نەوەو بوون نی یە، لە بنکەکانی تەندروستی لادییەکان حەبی راگرتنی ئاووسبوون بە خۆرایی دەدەنە ژنان، لە دەرمانخانەکان بە جوانی ئەو حەبانە دەبینیت، هەموو بە ئیشارەتی تایبەتیەوە رەنگکراوە، ئەو حەبانەش بە ئاسایی لە پەنجەرەی دەرمانخانەکان دەفرۆشریت، چۆن ماست دەکریت ئاواش ئاسانە حەبی ئاووسنەبوون دەکریت .

لەو دواییەدا هەردوو وەزارەتی کشتوکال و وەزارەتی جیهاد یەکیانگرتەوە، ناویان نا وەزارەتی جیهادی کشتوکالی، دیارە پەیوەندی بە شەڕی خیانەت یان شەڕی دژ بە ئوسامە بن لادنەوە نی یە، ئەو شەڕە دژ بە دواکەوتوویی ناو لادییەکانە. میدیاکانی خۆرئاوا دەستەواژەی جیهاد بۆ شەڕی خاچپەرستەکان وەردەگیرن، ئەو وشەیەش بەتایبەتی لەسەر خاکی ئیسلام، پیویستی بە خوێ تیکردن نی یە تا ماناکەی بزانریت. لە کۆتاییدا ئەو شەڕە خاچپەرستی یە، بەرهەم و داهاتەکەی دەرکەوت. کە لادییەکان دەدوینیت و لە رەوشی ژیان و گوزەرانی گوندەکانیان دەپرسیت، لە

وەڵامدا دەڵێن خراپ نی یە، ئەوەش سەلماندنێکە بۆ ئەو شەرە، چونکە لەسەرانسەری جیهانا کەم گوندنشین هەیە وەڵامی بەو جۆرەت بداتەوە. گەنجی ناو ئێران هەست بە بێزاری و نارەحەتی دەکەن، بێ کاری لە نێوان گەنجەکانا زۆرە، بەڵام لەچاو هەموو رەوشە خراپەکانیان، هەست بە بوونی برسیەتی ناکەیت. ئەو گیتۆیە نیشتەجێیانەی لە زۆر شوێنی جیهاندا هەیە بە تایبەتی لە ئەمریکای لاتینی، لە ئێرانا نی یە، ئەگەرچی لەناو ئێراندا بەبێ ویستی خۆیان ژمارەیەکی زۆری پەناهەندەی دەرەوەیان هەیە، هەموو لایەک ئەوە دەزانێت نزیکەی دوو ملیۆن پەناهەندەی ئەفغانی لەناو ئێرانا دەژین، نزیکە شەش حەوت ملیۆن پەناهەندەی عیراقی لە ماوەی شەرەکانی کەنداوا هەبووە. ئێران ولاتی ژمارە یەک بووە لە سەرانسەری جیهان، لە بوونی پەناهەندە لەسەر خاکەکەی، ئەوانەش لەو ولاتە بێ کێشە ژیاون، لەگەڵ کۆمەڵگاکە ئاوێتەبوون و چاک میگراشوون بووینە .

پاک و خاوێنی :

لەسەرەتای گەیشتنم بۆ تاران جاروبار دەچوومە گەرەکە هەژارنشینەکانی پایتەخت، جارێک ژنەکەشم بە رێکەوت سەری لەو گەرەکانەدا، لەو سەردانەماندا بۆمان روون بۆوە کەوا ئەو گەرەکانەش لەگەڵ گەرەکەکانی تری تاران جیاوازییەکی زۆری نی یە، ئەگەرچی شێوەی باڵخانەکانیان زۆر جیاوازە، هەموو بیناکانی سادەن، چرِی دانیشتوانی زۆرترەو پیسایی زۆرترە .

ئەو ناوچانە دەکەوێتە سەر بەرزاییەکانی بەرزە، هەژارەکانیان لە بەشی باشووری ناوچەی پیشەسازییەکەی دەژین. ئەگەرچی خێزانی هەژارو نەدارن، بەڵام خانووی خۆیان هەیەو ژوورەکانیشیان گەرم دەکریتەوە. لەو شارەش کەسانی بێ نەواو بێ سەرپەرشتیاریشی تێدایە، بەڵام لە پاریس کەمترن، شەقامەکانیان خاوێنەو پاشماوەکان و خاشاکی گەرەکەکانیش بە باشی و بەبەردەوامی باشوورو باکوورەکەی کۆدەکرێتەوە. بۆ دابینکردنی ناوچەی سەوزایی کاری زۆرکراوە. لەسەردەمی شادا کۆچ بەرەو شارەکان زۆربوو، بەڵام رژێمی ئیسلامی ئەو پرۆسەیەی رێکخستووە. سنووردانانی کۆچ بۆ شارەکان لەلایەن حکومەتی ئێرانی وەک کۆنە یەکێتی سۆڤیەت بە زۆری و بەهێزنەبوو، ئەوان پسولەی هاتوچۆی ناوەخۆیان دانابوو، لە برِی ئەو بەرنامەیە بەرنامەی تری هاندانیان بۆ گەرانەوە بۆ شارە گچکەکان دارشت .

زانکۆکان :

لە ولاتی ئێران چەند زانکۆی حکومی و ئەهلی هەیە، زۆربەی خوێندکارەکانی رەگەزی مێیەن، بەڵام دەستەڵاتدارانی کۆماری ئیسلامی نەیتوانیوە کار بۆ دەرچووانی ئەو زانکۆیانە بدۆزێتەوە، ئیمرۆ نزیکەی دوو ملیۆن خوێندکار لە زانکۆکانی ئێرانی دەخوێنن. گەیشتنە خوێندنی زانکۆ بۆ خوێندکاران ئاسان نی یە، پێویستی بە کۆششی زۆر هەیە .

وەرگیران بە رێکخستنی پێشبرِکێی نیشتیمانیەو دووریش نی یە خوێندکاری ناو تاران لە زانکۆیەکی دەرەوەی پایتەخت وەرگیرێت، بەڵام خوێندکارە سەرکەوتووەکان ئارەزووی کام زانکۆی ناو تاران بکەن سەرپشکن .زانکۆیە گشتییەکان لەدەست ئاپوورەیی و ژمارەی زۆری خوێندکارانەوە دەناڵێنن،

هەروەها کێشەی کەمی کەرەستەشیان هەیە، لەناو ئەو زانکۆیانەشدا خوێندکاری سەرکەتووو بەهرەمەندیش زۆرن لە بوارەکانی پزیشکی و بیناسازی و ئەندازیاری و هونەرییدا پلەی بەرزو زانیاری زۆر وەردەگرن، لەهەموو ولاتانی جیهانیش بە پلەی باش، لە بواری باشیش وەردەگیرێن و تەگەرەیان ناکەویتە پێش چونکە ناوبانگیان باشە .

لەناو ئێراندا وەک ولایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە بواری رێکخستنی هەرێمایەتیدا کۆماری ئیسلامی پێشکەوتنی زۆری بەخۆییەوە بینیوە، شۆرش لەسەر حیسابی کۆمەڵ هانی تاکە کەسی زۆر داوە، لەناو شارەکانا میترو جێگەی ئوتومبێلی گرتیتەوە، لە گوندەکانا رێگاو فرۆکەیان لە هێلی شەمەندەفەرە لا باشترە، بۆ گواستنەوەی کالاش دووبارە لۆری بار شوێنی هێلی شەمەندەفەری گرتیتەوە. دەرئەنجامەکەش باشە، زۆری بواری نیشتەجێی دیارو بەرچاوە، تارانی 12 ملێون سەرنشین شارێکی جوانە، وا خەریکە ناوی دەبێتە لۆس ئەنجلۆسی هەژاران .

هاتوچۆو گەیشتن لە ناو تاران ئاسان نی یە، زۆرجار رووی داوە لەبەر ئاپوورەی شەقامەکان نەکراوە بە چەندین سەعات بگەینە شوێنی مەبەست، بۆ دۆزینەوەی بوارێک بۆ دەربازبوون یەک دوو سەعات رێمان کردووە .تارانیش وەک شاری پاریس بواری گواستنەوەی گشتی هەیە، بەلام کەموکورشی هەیە، لەو هێلە گشتیانەدا ژنان سواری فارگۆنەکانی پشتەوە دەبن، پیاوانیش پێشەوەیان بۆ دانراوە، لەناو تارانا تاکسییش هەیەو لەبەرامبەر ئەوانەشدا بە شێوەیەک ئوتومبێلی گواستنەوەش هەیە بە نایاسایی کاردەکەن، ئەوەش لە شارەکانی گەورەی تری جیهاندا نی یە. کە تاکسییەکت راگرتن شوفێرەکە پرسیاری شوێنەکەی مەبەستت لێ دەکات، ئەگەر لەسەر رێگای ئەو نەبێت سوارت ناکات، زۆریش نەفەری زۆرتر باردەکەن، ئەوەش تەنگژەی هاتوچۆ زەحمەتتر دەکات .

میترۆیەکەی ناو تاران تەنیا دوو هێلە، یەکێکیان لە باکوورەو بەرەو باشوور دەڕوات ئەوەی تریان لە خۆرهەلاتەوە بەرەو خۆرئاوا دەڕوات، هەردوو هێل رۆژانە تەنیا 500 هەزار کەسیان پێ باردەکرێت .ئەو رێژەیە لە چاو هێلەکانی میترۆی شارە گەورەکانی جیهان کەمە، ئەوان پێنج شەش ئەوەندە زۆرتر نەفەر دەگوازنەوە .

ئەگەرچی هێلی ئاسمانی ئێرانی هەیەو لەناو ولاتا خزمەتی زۆرە، بەلام پاش گەمارۆیەکەی سەفارەتی ئەمریکی لە تاران لەو رۆژەوە بایەکۆتی ئابووری لەسەر ئەو ولاتەیە، ئەوەش کاری هێلی ئاسمانی زەحمەت کردووە، لە زۆر پێویستی بێ بەشن و دەستیان نایگاتێ، فرۆکەکانی کۆن بووەو کۆمپانیا گەورەکانی فرۆکەش ناکرێ دڵی ئەمریکا برەنجێنن و فرۆکەی نوێی بفرۆشنە ولاتی ئێران، ئەو فرۆکانەی لەو دواییەدا لە خۆرئاوا، یان لە بۆینگ و ئێرباس دەستیان کەوتووە تەمەنی خزمەتی کاریان سەرووی حەوت ساڵە.

دەکرێ بپرسین، بژارەکان بەدەست کێ یە ..؟؟ ئەو دواکەوتنە زۆرە هۆکاری چی یە ..؟؟

بژاری یەکەم ئەوەیە، خوێندکارە شۆرشگێرە زیرەکەکانی سەردەمی شا بۆ خوێندن لە ئەمریکابوون، بۆ پشتیوانی شۆرشی ئیسلامی گەڕابوونەوە ئێران، ئەو ئەندازیارو کارمەندە پسپۆرانەی ئاوەدانی جێگای پەنجەیان لەو ولاتەدا دیارە. سەبارەت بە هۆکارەکانی پاشکەوتنەکانیش زۆرە، لەوانە، یەکەمیان بایەکۆتە ئابوورییەکەی ئەمریکا لەسەر ئێران، ئەوەش بواری گەشەپێدانی ئابووری و پێشکەوتنی زانستی و تەکنەلۆژیای گرێداوە، شەڕی ئێران عیراقیش هەموو تاقەت و وزەکانی هەڵمژی و وشکبۆوە. هۆکاری تریش زۆرە وەک نەبوونی پشتیوانی سەرمایەی بانکی ئێرانی بۆ پرۆژەی گەورەی درێژخایەن، نەبوونی بەرنامەی بەکارخستنی سەرمایەی زۆر بۆ گەشەی ولاتەکە لە کاتی پێویست .

شەوانە لە ڕێگای خێرایە ئاپوورەکەی نێوان تاران ـ قم تاران بە ڕووناکیەکەی زێدە جوان دیارە، شارەکەی مشهدیش بە بازارەکە کۆنەکەی ناودارە، لەسەردەمی پاشای پەهلەوییدا بەشێکی ئەو بازاڕەدا رووخێنرا، بەڵام ئیمڕۆ ئەو شارە شارێکی هاوچەرخی جوانی پێشکەوتووە .

بە هۆڵێکی گەورەی بە ئەستوونی بەرزەوە دەچیتە ناو مەزاری ئیمامی حوسین، دیوارو بنمیچەکەی بە ئاوێنە رازاوەتەوە، ئەو دیمەنەش دیکۆرێکی نازداری خولقاندووە، هەر ئاوێنەیەک لەو ئاوێنانە راستی زۆر جوانی شوێنەکە دەگەیێنێت، خەیاڵ بەرەو بەهەشتت دەبات، نازانی لە بەهەشتی یان لەسەر زەوییت. ئەو مەزارە ساڵانە 65 رۆژ دەکرێتەوە، شەوو رۆژ کراوەیەو ساڵانەش 12 ملیۆن دەرویشی ئەو شوێنەی زیارەتی دەکەن، ئەو ژمارەیە لە حجاجەکانی مەکە زۆرتر، گومانیش لەوەدا نییە ژمارەکە لەوانەی سەردانی قەدیس پۆترس لە رۆماش زۆرترە، ئەوان پاش سەعات دەی شەو دەرگای زیارەتەکە تا سەعات شەش و نیو دادەخەن .

شەوو رۆژ ئەو لێشاوە بەردەوامە پەرۆشن دەستیان بگاتە پەنجەرە زیوینەکەی مەزارەکە، دەست و لێوی پێوەدەنێن، پەرۆشن بگەنە ئەو شوێنە پیرۆزەو بە فرمێسکیان تەڕی بکەن، جۆگەی فرمێسکی گەرمیان بۆ پیرۆزی شوێنەکە وەک باران دەبارێت. هەر لەو مەزارەدا شوێنی پیرۆزی تری کەمێک هێمن و ئارامی تێدایە، شوێنی کراوەو داپۆشراوی تێدایە، بۆ چاکبوونەوەی نەخۆش و ئارامبوونەوەیان تەرخانکراوە، نەخۆشەکان دەمینێنەوە، شەوو رۆژو زۆرتر تا چەند هەفتەیەکیش، بەیەکەوە خەریکی نوێژو سەلاوات و خواردن و قورئان دەخوێنن و چەندین مەراسیمی تری ئاینی دەکەن .

دەوڵەمەندی مشهد :

گۆرەپان و هۆڵەکانی ئەو شارە زۆر خاوێنە، پارچە پلاستیکێک یان پارچە کاغەزێکی فڕێدراو لە ژوورەوەو دەرەوەی ئەو مەزارە نابینیت، لە گوشەیەکی لاچەپی ئەو شوێنە تۆزو پیساییەک لەسەر گۆشەیەکی دەرگایەکی نابینی. یەک سوپای گەورەی پاککەرەوە ئامادەن، دەست بەگێسک وەستاون و ئامادەییان هەیە بۆ پاککردنەوەی هەر پیساییەک. لەو مەزارەدا هەموو شتێک پیرۆزە وەک یاساو پەیرەوی ڕێنماییەکان، ئەوەی بمینێتەوە زوو بە ڕێزەوە بۆ دەرەوە بەرێی دەکەن، جا ئەو کەسە

ئێرانی بێت یان مێوانێکی پەناهەندەی ئەفغانیش بێت. ئەو دەستەیە کارو فەرمانیان زۆرە، ئەوانە دیارییەکان کۆدەکەنەوە، مێوانەکان لە کۆنەوە فێربوون دیاری نازدار پێشکەش بەو مەزارە دەکەن، کۆکردنەوەی بەردەوامی پارەکان ئەو شارەی زۆر دەوڵەمەندکردووە، ئەو دەزگایە دەکرێ بوترێت پایەدارترو دەوڵەمەندترین دەزگا بێت لە هەموو ئێران و جیهانیش. لەو شارە یەک ملێون کەسەدا ئەو دەزگایە موڵکی زۆری بەناوە، باڵەخانەو کارگەی پیشەسازی و بەرهەمهێنەری زۆریان هەیە، لە زۆر بواردا دەست و سەرمایەیان لەناو ئێران و لە دەرەوەش هەیە، ناتوانێت مەزندەی سەرمایەو دەستکەوتی ئەو دەزگایە سەرپەرشتیکارە بکات، ئەوەی دەستیان دەکەوێت لای خۆیانەو کۆیدەکەنەوەو ئەوانیش دەستەڵاتی هەڵگرتن و بەکارهێنانیان هەیەو باجیش نادەنە حکومەت . کۆمەڵەی خەیرییەکان نوێنەریان ژیانی حوسین و رۆژانەو خەباتەکەی و شێوەی شەهیدبوونەکەشی نمایش دەکەن، مێوانەکانیش بە پەرۆشەوە چاوی لێدەکەن. ئارسور دو گوبینۆی دبلۆمات لە ئێران لە ماوەی سەدەی پازدەهەمدا ژیاننامەکەی لەناو کتێبەکەی (سێ ساڵەکەی ئەسپانیام (دا کێشاوە .

بە پێچەوانەی عیراق و هیند :

ئەو کۆمەڵە خەیریانەی ناو ئێران هەموو مەراسیمەکانی یادی حوسین بە جوانی رێکدەخات، بەرنامەی جوان و شارستانی ئەوان رووی باشی بە خۆرئاواییەکان نیشاندا، ئەوانەی لە عیراق و هیند روو دەدات لە ئێران ناکرێت، لەو وڵاتە لەو رۆژانەدا خوێن نارژێت، لەسەردەمی شادا ئەو خوێنرشتنە نەماو قەدەغەکرا، کە شۆرشی ئیسلامیش بەرقراربوو ئەو مەسەلەیە وەک خۆی مایەوە، خوێن رشتن و توندوتیژەییەکانی بۆ شەهیدبوونی حوسین نەما .

لە رۆژی عاشوردا گەورەترین و شکۆدارترین رێورەسم بۆ یادی شەهیدبوونی ئیمام حوسین دەکرێت، هەموو کەس رەشپۆشە، شکۆدارترین رووداوی ئەو یادە لە بازاری تارانی گەورە دەبێت، شوێنەکە لە شەقامە سەرەکییەکانی شار دوور نی یە، لەوێ خیوەتی گەورە هەڵدەدرێت، خیوەتەکە شێوەی ئەو خێوەتەیە کاتی خۆی ئیمام حوسین هەڵیداوە، کردنەوەی ئاگرەکەش نیشانەی دەستپێکردنی شەڕەکەیە .

لە کۆڵانە تەسک و بەرتەنگەکاندا پیشەوەران جۆرەها خیوەتی تایبەتی هەڵدەدەن، خیوەتەکان بەیەکەوەن تا دەگاتە سەنتەرەکە، هاوتەریب دەنگی گریان دێت، دەستیان دەجولێتەوە، لە سینگیان دەدەن، رەوشەکە بۆنی ئاژاوەی پێوەیە. چەند بەرەو دەروازەی سەنتەرەکە دەچیت ئاپوورەکە زۆرترەو یادەکە گەرمترو رەشترو قەرەباڵغترە، لەناو ئەو هەزارەها کەسە چەند سوار ئەسپێک و حوشترەوانێک دیارن، ئەوانەش نمایشی شەڕەکان دەکەن، دیمەنە کوشندەکەی شەڕەکان دەهێنەوە پێش چاوان تا زۆرتر گریان و سۆز بخولقێنن. لەناو ئەو رووبەرە رەشەدا چەند سپیپۆش دیارن، منالّن و بەرگی پاکی و هیواو رەمزی قوربانیش ئامادەیە، سپیپۆشەکان هەموو رووپۆشن .

خواردنی خۆرایی :

ئەوەی بێتە ئەو شوێنە، ئەوەی ئامادەی ئەو یادە بێت، بە خۆرایی خواردن دەخوات و دەخواتەوە، یەک سەدەیە بازرگانانی ئەو بازارە گەورەیە ئەو یادە زیندوو رادەگرن، لەسەر شۆستەی شەقامەکانا چەندین بارەدار هەڵدراوەتەوەو بە مەنجەڵی گەورەش خواردنەکان دەکوڵێنن، گوشت و پەتاتەی پێ ئامادە دەکەن، چەندین سینی گەورەی چێشت دانراوە، سینە چێشتەکان بەقەد منالی تەمەن دەسالان دەبێت، لەولاشەوە سەبەتە نانی زۆریش دانراوە، بیست کەس بەردەوام چێشت لەو مەنجەڵە گەورانە لێدەنێن .هەموو بەیەکەوە گەورەو گچکەو لە هەموو توێژەکانی ئامادەبوو ئەو خواردنە بۆ سەدەقەو خێرو شادومانی و پیرۆزی تام دەکات. دەستەیەک گەنجیش چای گەرم لەناو کوپی پلاستیک بەسەر مێوانان دەگێرن، شوفێرەکانی راوەستان لە شەقامەکان و لۆرییەکانیش لەو چایە گەرمانە بێ بەش نابن. پاش تەواوبونی زیارەتەکە دڵەکان ئاسوودە دەبن .. ئیسلامەمان وا خۆش دەوێت ...

لەو وەرزەدا ئێرانیەکان زۆر دەگریێن، بەڵام لە راستیدا ئێرانیەکان لەمێژە بەردەوام و زۆر دەگریێن، ئەو قسەیەش زۆر لە خوتبەی رۆژانەی هەینی و بۆنە تایبەتیەکان و گشتییەکان دووبارە کراوەتەوە . ئێرانیەکان گەورەو گچکە تواناى ئەوەیان هەیە بگرییێن، ژن و پیاویان فرمێسکیان بۆ شەهیدان بە گەرمی دەرێژن، لەبەرئەوەی قوربانی زۆریان لە شەڕەکەی عیراق و ئێرانداوەو شەهیدەکانیان بە چاوی پاڵەوان دەبینن، بۆیە زۆریش گریانە زۆرەکەیان بۆ ئەو قوربانیەیە. بەرپرسانی گەورەی ئێرانیش دەگرییێن، کە بڕیاری وەرگرتنی رابەری شۆرشی ئیسلامی لە جێگای خامینئی وەرگرتووە لە ساڵی 1988 علی خامنئییش گریاوە .

کە خاتمی لە ساڵی 2005 دووبارە دەستەڵاتی حکومەتی وەرگرتەوە لە پێش خەڵکدا گریاوە، پاش ئەو گریانە کە ئەحمەدی نەژاد لە هەڵبژاردنەکە دەرچووو پۆستەکەی وەرگرت بەو گۆڕینە خاتمی زۆر دڵشادبوو .

تێنویەتی پترۆل :

پترۆڵەکەی ئێران بوویتە سەرئێشەی سەرەکی بۆ ئەو ولاتە، ئەگەر ئەو نەوتەی نەبووایە ئەو ولاتە لە رەوشێکی باشتردەبوو، زۆرتر گەشەی دەکرد، ئەو پترۆلە نەبووایە شاهی ئێران هەموو شتی لەکیس نەدەچوو، ئەو پترۆلە نەبووایە رژێمی مەلاکان لەمێژبوو رووخابوو، بوونی ئەو داهاتە زۆرەشە منالەکانیان وا بە نازن. بۆ بەبیرهێنانەوە لە ئێران کەس باج نادات، ئەگەرچی بەشێک لە هاووڵاتیان کەمێک باج دەدەن، ئەوەش بۆ ئەوەی ناویان نێت. لەسەردەمی حکومی خاتمی یاسایەک بۆ دانی باج دانرا، ئەو باجەش لە رەوشی زۆر تایبەتی وەردەگیرێت، ئەو باجە کەمە هێدی هێدی زۆرتربوو، ئێستا باج لە زۆر لە دەزگاکانا وەردەگیرێت. خەزینەی دەوڵەت خواردن بۆ هاووڵاتیان دابین دەکات، جگە لە پێویستیەکانی نانیش لەلایەن حکومەتەوە پشتیوانیش دەکرێن، نانەواخانەکان ئارد بە نرخی کەم وەردەگرن و هاووڵاتیانیش تەنیا پارەی دەستحەقی نانەوایەکە دەدەن .

لە رەوشە ئابوورییە باشەدا لە ئێران سواڵکەریش هەیە، ئەگەرچی بەیانیان نانەواکان نانی گەرمیان

به خۆرایی دەدەنێ، ئەوانیش لە شەقامەکانا بەشانازییەوە دەستیان بۆ پارە وەرگرتن لەرووی ڕێبوارانا پاندەکەنەوە .
هاووڵاتیان جگە لە سواڵکەرەکان نان بە کیلۆگرام و یەکەی کێشانی تر لە نانەواخانەکانا دەکڕن، بەردەوام پێش ئەو نانەواخانانە خەڵک نۆرەیان بۆ ئەو نانانە گرتووە کە لە پێش چاوانیان دەبرژێن.
هەژارەکانی ناو ئێران پسولەی وەرگرتنی زادیان هەیە، بەو پسولانە روون و برنج و قوتوی سازکراوی خواردەمەنی و پارچە قوماش وەردەگرن .
لە ئێران بەنزین بە خۆراییە، وەرگرتنی بەنزین دەکاتە هەشت سەنت یۆرۆ، بەڵام لەسەر دەولەت زۆر گرانتر دەوەستێت، چونکە ئێران پترۆلەکەی بۆ پاڵاوتن رەوانەی دەرەوە دەکاتەوەو پاشان دووبارە دەیهێنێتەوە، ئەوەش لەسەر دەوڵەت زۆر دەکەوێت. ئەو پترۆلەی لە سەردەمی شادا بەرهەم دەهێنرا ناکاتە چارەگێکی ئەوەی ئیمڕۆ دێتە بەرهەم. بە زۆربوونی سەرژمێری وڵاتی ئێرانیش پێویستی ئوتومبێل زۆرتربووە، ئەو ژمارەیەش هەر بەرەو زۆرتر هەڵدەکشێت. لەبەر ئەوەی ئاستی گوزەرانی ئێرانیەکان بەرەو باشتر دەڕوات بۆیە ڕەچاوی ئەوە دەکرێت سەرژمێری ئێران لە 70 ملێون بگاتە سەد ملێون. بە زۆربوونی سەرژمێری ئەو وڵاتە ژمارەی ئوتومبێلیش زۆرتر دەبێت، بەڵام پاڵاوتنی نەوتەکە لەبەر بایکۆتە ئابوورییەکەی ئەمریکا لەسەر ئێران ناکرێ زۆرتر بکرێت و بەشی پێویستیەکانی ئەو ژمارە زۆرەی ئوتومبێلەکان بکات. دەرهێنانی نەوتەکەی ئێران لەبەر کەمبوونی کێشەشی هەیە. پاش دۆزینەوەی چەند کێلگەیەکی تازەی گاز سەرچاوەی نەوتی ئێرانی کەم ناکات. جگە لە سەرچاوەی پترۆلی لە ئێران سەرچاوەی سروشتی ئاوی و خاکە بە پیتەکەی مایەی سەرسوڕهێنەرەن. رەنگە ئەو وڵاتە پێویستی بە سەرچاوەی وزەی تر هەبێت، دەبێ لە گەڕان بەدوای ئەو سەرچاوەیە وڵاتەکە تووشی کێشەو دەردەسەری نەکات، ئەگەر میللەتەکەی ماوەیەکی زۆر فرمێسک و تاڵی نەدوریتەوە .
دەوڵەت دەبێ هاووڵاتیانی لەوە رابهێنێت کەمتر وزە بەکاربهێنن، ئەوەش ئاسانەو باش دەتوانی بەرهەمی ببینێت، ئەگەر نرخی بەنزین دوو سێ ئەوەندەی نرخی ئێستای گرانتر بکات. ئەوەش ڕەنگە ئاسان نەبێت، لەسەردەمی شادا لە ساڵی 1950 نرخی بەنزین گرانکرا، لەو تۆڵەیەدا وەزیری یەکەمیان زوو تیرۆرکرد، ئەو رووداوەش لە بیرماوە. ئەگەر ئەوەش نەکرا دەکرێ ئوتومبێلەکانیان نوێ بکرێتەوە، چونکە ئەو ئوتومبێلانەی ئیمڕۆ لە شەقامەکانا دەبینرێن زۆریان کۆنن و ئەوانەش بەنزین زۆرتر دەسوتێنن و وزەی زۆرتری دەوێت. بۆ ئەو پرۆژەیەش وا خەریکە گرێبەست لەگەڵ کۆمپانیای بیجۆو رینۆ بکرێت، دیارە ئەوەش دەیان ساڵی دەوێت .
ئەحمەدی نەژاد لە هەڵمەتەکانی هەڵبژاردنا بەڵێنی بە ئێرانیەکاندا نرخی بەنزین زیاد ناکرێت، بەڵام لەبەر نەبوونی ئامێرو کەرەستەی نوێی سەلامەتی لە دەزگاکانی بەنزینیدا ئەو مادە بە نرخە زۆری بە فیرۆ دەچێت، بۆ نموونە لە کاتی تێکردنی بەنزینی هەر ئوتومبێلێک نیو لتر لە تەنکییەوە

دەڕژێت، بەداخەوە هاووڵاتیان هەست بەو کەمتەرخەمییە ناکەن، هەست بەوە ناکەن ئەو مادەیە چەند گران و بەنرخەو دەستی پێوەناگرن .

ئەو بەنزینە کە دەفرۆشرێتە هاووڵاتیان، لەلایەن حکومەتەوە پشتیوانی کراوەو نرخەکەی لەسەر ئەرکی حکومەتەوە دابەزییوە، ئینجا ئەو بەنزینە بە شێوەیەکی نایاسایی و بە قاچاخ ڕەوانەی دەرەوە دەکرێت، بۆ نموونە بۆ ئەو وڵاتانەی سەرچاوەی وزەیان لاوازو کەمە وەک وڵاتانی تورکیاو ئەفغانستان و پاکستان دەچێت، چونکە لەو وڵاتانە نرخی بەنزینی تێدا دەیان جار لە ئێران گرانترە، قسەی وا هەیە گوایە 10% بەنزینی ناو وڵات بە نایاسایی دزەی وڵاتانی هاوسنووریان دەکرێت .

ڕژێمی ئێران زۆر هانی دامەزراوەکانی دا بۆ هێنانی کەرەستەی و کالا پێویست بە داهاتی ئەو پترۆلەی دەیفرۆشن. بەڵێندەرانی ئێرانیش کۆمەککراون تا تۆڕێکی باشی هاوبەشی بەردەوام لەناو وڵاتا پێکبهێنن .دامەزراوە ئاینیەکانی وەک پاسداران و سامییەکان لە زۆر چالاکیەکانی وڵات بەشدارن، بۆیە یەکێک لە دبلۆماتەکانی ئێرانی راستی وتبوو، ئەو تۆڕەی ئەو وڵاتە بەرێوە دەبات، بێجگە لەوەی خاوەنی ئەوەن، ئەوانە خاوەنی هەموو وڵاتیشن .

لە وڵاتانی پێشکەوتوو پەیوەندی نێوان دەوڵەت و هاووڵاتیان بەوەرگەراوەییە، کە هاووڵاتی ڕێژەی نێوان 35 تا 50 % لە داهاتەکەی دەداتە دەولەت، ئەوانە مافی ئەوەشیان هەیە پێچینەوەو پرسیار لەو داهاتە لە حکومەت بکەنەوە، بەڵام ئەوەیان لە ئێران بە پێچەوانەیە، کەس بیر لەوە ناکاتەوە تا سەرچاوەی پارەکە مابێت، وەنەبێت دابەشبوونەکە یەکسانی و هاوبەشی پێوەبێت. لەبەر نەبوون و نەدانی باج پتەویی کۆمەڵایەتی و بناخەکە شێواوە، هەموو کەسێکیش بۆ قازانج و بەرژەوەندی تایبەتی خۆی کارو کۆشش دەکات .

بەرێوەبردن و سازکردنی باجدان لە ئێران ئاسانەو نارەزایی لێ ناکەویتەوە، ئەوە وەک بەرزکردنەوەی نرخی بەنزینەکە نی یە. حزب و سەندیکاکانی ناو ئێران هەمووی بەناوەو قورساییان نی یە، بۆیەش ریفۆرمخوازەکان هەرەسیان هێنا، چونکە ئەوانە نەیانتوانی پێگەیەکی بەرفراوانی میللی بۆ محمدی خاتمی پەیدابکەن، حکومەت رێبازێکی سیاسی
نی یە، تا بەرووی حزبی شیوعی بوەستێت، زۆرینەکەی ناو پەرلەمانیش پارێزگارن و حکومەتەکە لە بن دەستی دەستەیەکی تیرەگەری و هاوپەیمانی کاتییە، ئەو کۆمەڵەو رێکخراوە حکومییەکان لە رووی بزاڤێکی سیاسیدا دەستەلاتیان نابێت .

لە کۆنەوە مەسەلەی رووپۆش لە ئێران وروژێندراوەو جێگای باس بووە. ئەو کیژانەی لە ئاهەنگەکانی سەفارەتەکەمان بەشداردەبوون، بە جلی کورتەوە دەمبینین، لەو جلوبەرگانەوە زەوقی پۆشین و رەنگ هەڵبژاردن هەست پێدەکرا، ئینجا تێدەگەیشتی کیژانی ئێرانی چەند بە زەوقن. لە سەرەتای شۆرشی ئیسلامیدا دانانی حیجاب پەیرەوکرا، جارێک رۆژنامەنووسێک لە ئایەت الله خومینی پرسیبوو، ئەو ژنانەی هاورێی ئێوە شەرِدەکەن، چی پلەیەکیان پێ رەوا دەبینی، ئەو لە

وەڵامدا وتبووی ئەوانە وەک (لبوئە) وان، شۆرشی ئیسلامی پایە بۆ داناون و لەناو ئیسلامیش پلەی تایبەتییان هەیە .

کە خومینی لە ساڵی 1961 پلەی سیاسی وەرگرت و لە ئێران هاتە ناو مەیدان دژی ئەوەبوو ژنان بەشداری دەنگدان بن. بەڵام کە شۆرشەکە لەگەڵ هەموو شیعەکان و ئایت الله گەورەکان هاوپەیمانی بەست، هەموو بریاری ئەوەیان دا ژنان بۆیان هەیە بەشداری هەڵبژاردن بکەن.

ئەوەشمان لەبیر بێت ژمارەیەکی کەمی ژنان حیجابیان هەڵنەگرتبوو، ئەوانەش بۆیان هەبوو لە بازارە تەقلیدیەکان و گەرەکە میللیەکان بە سەرکۆتی بسورێنەوە .پێش رووخانی رژێمی پاشایەتی زۆر لە ژنان بۆ نیشاندانی دژایەتی حکومی ئیمپراتۆریەتی جلی گەورەی بەربلاویان لەبەر دەکرد، بەو جلە ژنانەیان دەگووت، رووپۆش، بۆ بارانیش باش بوو ئاوی نەدەدا، لەو رۆژانەش ئەو ژنانە دەستماڵێکیان لەسەرکردبوو. کە شۆرش هەڵگیرسا بۆ دانانی حیجاب هیچ یاسایە دەرنەچوو، سەرەتا ئەو حیجابانە نیشانەی پشتیوانی شۆرش و لایەنگیری دەگەیاند، پاشان فەرمانبەران بە تایبەتی مامۆستایان ناچارکران حیجاب بپۆشن، ئەو هەڵمەتەش بەسەرپەرشتی و ترساندنی پیاوانی بسیج بووە. لەو رۆژانەدا ژنانی سفووریان بە ترشی گەرم ترساند، یان حیجابیان بە دەنبووسی تیژ بە زۆری بۆیان دەبەستا .

لە مێژووی ئەو وڵاتەدا دانان و نەمانی حیجاب زووتر هەبووە، رەزا شاو لەبەر رۆشنایی پرۆسەکەی تورکیا لەسەردەمی ئەتاتورک لە ساڵی 1935 دانانی حیجابیان قەدەغەکردبوو، ئەوەشی بە زۆر چەسپان، بەڵام لەبەر رەوشە تازەکەی ئەو رۆژگارەو کاریگەری ئەمریکاو یەکێتی سۆڤیەت و ئینگلیز، رەزا شا لە ساڵی 1941 لە وڵاترایکرد، بە هاتنەوەی شاو رەوشە تازەکە نەکرا ئەو بریارە جێبەجێ بکرێت. ئەو حیجابە لە وڵاتی ئێران لە کۆنەوە هەبووە، ئەوە نەریتێکی کۆنی ئێرانیەکان بووە، راستە ئەگەر بڵێن لە ئێرانەوە هاتووتە وڵاتانی تری ئیسلامییەوە، بۆچوونی واش هەیە گوایە ئەو حیجابە پێش هاتنی ئاینی ئیسلام لەو وڵاتەدا هەبووەو ژنان رووپۆشیان بووە .مێژووی رووپۆش دەگەرێتەوە پێش دوو هەزار ساڵ پێش زاینی، پاشا بابیلیون حمورابی لە یەکەم یاسای زانراو لە مێژوو، بەندی بۆ ئەو دیاردەیە دارشتووە. ئیمرۆ شاودەر لە لای ژنانی گوندنشینەوە بەکاردێت، پارچە پەرۆیەکە سەرو تەواوی جەستەی ژن دادەپۆشێت، ژنانی جوتیاریش لە کاتی کارا تەنوورەو حیجاب بەکاردەهێنن، ئەوەش بۆ کارکردیان ئاسان ترە، ئەگەر لەناو گوندا ژنێکی شاودەر لە سەرت لەو ناو گوندە بینی، بێگومان ئەو ژنە کارکەرو وەرزێری گوندی نی یە، ئەوە یان ژنی مامۆستاکەی گوندییە، یان بەرپرسی نەخۆشخانەکەیە، یان ژنی پۆستەچیەکەیە، واتە پەیوەندی بە پلەی برژواوە هەیە، زۆریش ژنان هیوایان وایە بگەنە ئەو پلەیە. با لە دیدی سیاسییەوە تەماشا بکەین، ئەگەر خومینی ژنانی ناچارکردووە حیجاب بپۆشن، دەبێ ئەوەیان نیشانەی سەرنەکەوتنی بەرنامەکەیەتی بەرامبەر ژنانەوە .

لەلایەکی ترەوە هاتنی ئەو حیجابە بۆ ژنان سوودی هەبووە، چونکە لەسەردەمی شادا ژنانی حیجاب لەسەر بۆیان نەبووە بچنە زانکۆکان و خوێندنیان تەواو بکەن، بۆیە لەو خوێندنە بێ بەش بووینە، بەڵام ئیمڕۆ دیارە کەوا ژنانی رووپۆش زۆرتر دەچنە زانکۆ، خێزانە تەقلیدیەکان لەبەر تێکەڵاویی نێرو مێ لە خوێندن زۆریان ڕێگایان بە کیژەکانیان نەداوە خوێندن تەواو بکەن، بەڵام شۆرشی ئیسلامی مەسەلەکەی ساخکردیتەوەو بواری تێکەڵاویی نەهێشتووە. ئەوانەش بواری خۆشترکردووە، تا خێزانی ئێرانی زۆرتر کیژەکانیان روو لە خوێندن بکەن. بۆیەش ئیمڕۆ ڕێژەی خوێندکاری مێینە لە زانکۆکانە زۆرترەو ڕێژەکە دەگاتە 60 .%

دووبارە جیاوازی نێوان نێرو مێ پاش تەواوکردنی خوێندن زانکۆ دەردەکەوێت، لەو وڵاتە ژنان بۆیان نی یە، پلەی بەرزی دەستەڵات وەرگرن، پۆستی چاودێری دامەزراوەکانیان بەرناکەوێت، بۆیە زۆر بەناچاری روو لە خوێندنی زانست و هونەرو پیشەی سەربەخۆ و پەرەوەردە دەکەن، لەو شوێنانە ڕێژی زۆریان گیراوە، زۆریش بەتەواوکردنی خوێندنیان بەدوای مێردا دەگەڕێن، زۆریش لەوانە لەو پرۆسەیەو لەبەر زۆری مەرجەکانی ماڵی کوڕەکە فەشەل دەهێنن. ئەگەرچی ئەو کیژانەی شوو دەکەن و زۆریش سەرکەتوو نابن، لەوانەش زۆرن لە ژیانی تایبەتیانەدا دڵشادن و سەرفرازانە لە ماڵە تازەکانیان بە خۆشی دەژین، بەڵام ڕێژەی تەڵاقیش بەتایبەتی لە شارە گەورەکانا هەر بەرزە. زۆربوونی دیاردەی جیابوونەوەش شێوەی وڵاتانی خۆرئاوای گرتیتەوە .لەناو شاری تاراندا لە چوار حالەتی ژن و مێردایەتیدا، لە دە ساڵی تەمەنی هاوسەریەتیاندا، یەکێکیان سەرکەوتوو نی یە. ژنە ئێرانیەکان فشاریان خستۆتە سەر دەوڵەت و بڕوایان وایە ئەگەر ژنان بەو شێوەیە لاتەریک بکرێن و سوود لە بەهرەو تاقەتەکانیان وەرنەگیرێت، ناگەنە ئاستی وڵاتانی پێشکەوتوو، بۆیەشە زۆر بەرەو دەرەوەی وڵات رادەکەن .

کە شیرین عبادی ژنە ئێرانی خەڵاتی نۆبلی ئاشتی وەرگرت، حکومەت ڕەنگدانەوەی نەبوو، بەڵام ژمارەیەکی زۆری ژنان لە کاتی گەڕانەوەی ئەو بۆ وڵات هاتنە پێشوازی و پیرۆزباییکردنی لە فرۆکەخانەی تاران. لەبەر ئەوەی ژمارەی ئامادەبووان زۆربوو گەیشتە 10 تا 15 هەزار ژن بۆیە پۆلیس بۆی نەکرا ئەو ئامادەبوونە زۆرە بڵاوە پێبکات، پۆلیسی تاران فێرە ساڵانە کە یادی رۆژی ژنانی جیهانی لە باخچەی تاران دەکرێتەوە، یەخەی ژنانی گرتووە .

بەڕاستی لە ئوسلۆ ژنێکی بەتوانایان دۆزییەوە تا خەڵاتی بکەن، حکومەتی ئێرانی زۆریان لەگەڵ هەولدا تا بێتە مەیدانی کاری سیاسی، بەڵام ئەو لە پرۆژە مرۆییەکانی بەردەوام بوو تا توانی بەرهەمی باشی ئینسانی هەبێت، ئەو بۆ دروستکردنی رێگاوبان و بۆ قوربانی مێینەکانی سەرسنووری ئێران عیراق کاری بەرچاوی هەبووە، هاوشانی چەندین پارێزەرەوە کاری و خزمەتەکانی لە بواری مافی مرۆڤ و بەرگری و پەیوەندییە مرۆڤایەتی بەتایبەتی بۆ ژنان کردووە .

شیرین بە یاساوە کاری کردووە، کۆششەکانی پابەندی یاسابووە، ئەو لە یاسا دوورنەکەوتیتەوە. داوای گۆڕینی کردووە، بەڵام بە ڕێنمایی و چاودێری دەستوور، کۆششی بەردەوام بووە، لەو

کێشانەی بۆیان دروستکردووە نەگەڕاوەتەوەو کۆڵی نەداوە، خراوەتە زیندان و بە بیانۆی نادیاریشەوە تاوانیارکراوە، ئەو بەردەوام بووە .
ئەگەر تەماشای ڕەوشی کارکردنی بکەیت، ئەو ژنە چۆن دەژیت و چۆن کاریکردووە، نووسینگەکەی و ماڵەکەی لەناو یەک باڵەخانەیە، بەڵام لە پەنایەکی تاریکە، شوقەکەی سێ ژوورە، ژوورێکیان تایبەتە بە کۆبوونەوەو چەند کورسی و مێزێکی داناوە، لەسەر مێزەکە پاکێتێک پسکوێت و تاقمێکی چای داناوە، لە ژوورەکەی تریش تایبەتی بە نووسینگەی خۆی تەلەفۆنێکی تێدا بەستراوە، لەو ژوورەدا کۆمپیوتەرێکی کۆنی ساڵانی 1990 ی داناوە. لەو شوێنە بەرتەسکدا کاری کردووەو ئامادەیی لێکۆڵینەوەکانی دادگای تێدا سازکردووە، لەو شوێنەوە حکومەتی ئێرانیشی هەراسانکردووە.
ئەو ژنە هەموو دەمێک چاوەڕوانی ئەوە کراوە بە دەستی شێتێک یان هەر کەسێکی تر لەناو ببردرێت. ئەگەر ئەو ڕۆشنبیرو یاساناس و هونەرمەندو زانستیار، یان ژنێکی ئاسایی بووبێت، گرنگ ئەوەیە ئەو دەبێ ئەو ئەرکەی سەرشانی ڕاپەڕێنێت. ؟؟
یەکەمین شت ئەو دەیەوێت دەنگی ژنانەی خۆی رابگەیێنێت، لە ساڵی 2000 قۆناخێکی تری بەرنامەی کاری خۆی دەستپێکردووە. ئەو هەنگاوی یەکەمی لەبەر چاویلکە هەتاوییەکەی و مۆبایلی بن گوێی، پارچەیەک لە بسکی شوورکراوی خۆی لەژێر رووپۆشەکەی دەرهێناوە، گەردەنی دەرکەوتووە و قژی بەردەرەوە بووە، بە دەستی ویستویەتی قژەکەی بخاتەوە ژێر رووپۆشەکەیەوە، بەڵام یەک دوو کەڵە قژی بەدەرەوە بووە .
گەمەی مشک و پشیلەی نێوان کێشەی ژنان و شەریعەتی ئیسلامی لەسەردەمی حکومی ئەحمدی نەژاد بەردەوام بووە. لەو سەردەمەدا کوڕو کیژانی سەرەتایی لەیەکتری جیاکراونەتەوە. پاشان کیژان ناچارکراون جلی تایبەتی ڕەنگی شینی ئاسمانی وەک یەک لەبەر بکەن .
لەسەرەتای شۆرشی ئیسلامیدا دەرگای سینماکانی ئێران داخراوە، ئیمڕۆش بواری چەند فیلمێکی بێگانە دەدرێت نمایش بکرێت، دەرگای ئەو سینمایانەش پاش تەواوبوونی شەڕەکەی ئێران عیراق کراونەتەوە. رژێمی ئێرانی چەند فیلمێکی ئەمریکی هێناوە، ئەو فیلمانە بە وردی و زۆریش لێکۆڵینەوەو پێداچوونەوەیان بەسەردا دەکرێن، ئەو بەشەی بەدڵیان نەبێت دەیبرن، لەو فیلمانەوە ئاسایی ژنی بێ رووپۆش ببینن. ئەو فیلمانە لەو سینمایانە نمایش دەکرێن، ئەوانەی لە ساڵی 1970 چاک و نوێ نەکراونەتەوە، سینمای ئێرانی لە ژێر چاودێری دەوڵەتدایە .
لە هۆڵە گشتیەکانیش فیلمی ڕێگاپێدراوی ئێرانیش نیشاندەدرێن، سەبارەت بەو فیلمانەی لە فیستیڤالە جیهانیەکان نیشاندەدرێن، ئەو فیلمانە بۆ ئێرانیەکان نی یە لە سینما گشتیەکان بینینن، ئەوەی چاویان لێدەکات، لە ماڵە تایبەتیەکان و شوقە لاچەپەکانەوەیەو دەستاو دەستیان پێدەکرێت .
فیلمە ئێرانیەکان زۆرتر باسی مەسەلەی سۆزداری و چیرۆکی کۆمەڵایەتی سوواو دەکەن، زۆربەیان هەمان سیناریۆیەو مەسەلەکە لە نێوان پیاوێک و دووژنە، فرەژنی و کێشەکانی زۆر باسکراوە، چونکە ئەوەیان لەناو کۆمەڵگەی ئێرانی نارەزایی پێوەیەو داواکاری کەمبووە، بەڵام لە ناو عەشیرەتەکانا

باوی ماوه.. لەناو ئێرانیەکان ژنهێنانی کاتیش هەیەو لەناو شیعەکانا زۆرە، بە پێچەوانە موسلمانە سونەکان ئەو ژنهێنانەیان ناکەن .

من تەنیا زانیارییەکی کەمم لەسەر پرۆژە ئەتۆمییەکەی ئێران هەیە. ئەوەش نابێتە سەرچاوەی باش بۆ زۆرتر تێگەیشتن لە راستی مەسەلەکە، ئەوەی من دەبێژم بۆچوونی خۆمە، باسکردن و بڕیاردان لەو رەوشە ئاڵوزەدا ئاسان نی یە.
ئایا راستە ئێرانیەکان چەکی ئەتۆمییان هەیە ..؟ بەڵێ.
ئایا ئێرانیەکان لەو پرۆژەیەدا سەرکەوتنیان بەدەست هێناوە ..؟ نەخێر.
ئایا لەساڵی 2006 ئێرانیەکان لەو ئامانجە دوورن ..؟ بەڵێ .
ئایا لەسەر خاڵی سەرەتاوە نزیکن، یان لە کۆتاییەکەی .؟ بەڵێ، چونکە ماوەی ساڵانێکی درێژە لە شوێنەکەی خۆیاندا وەستاون .
چەند کاتی دەوێت تا ئەو بۆمبیان دەکەوێتە دەست..؟ نزیکە چوار ساڵی دەوێت ئەگەر لەو رەوشە میسالیەکەی ئێستای خۆی بمینێتەوە بۆ زۆرتر کاریگەری و چالاکی .
ئەگەر لەو رەوشە نموونەیە تەواو نەبوو..؟؟ لەو حاڵەتەدا ڕەنگە ئەو چوار ساڵە تا حەوت و هەشت ساڵ درێژبکرێتەوە .
بەو هەموو ئەگەرانەوە، دەبێ ئێرانییەکان بگەنە مەبەستەکەیان ..؟ بەڵێ بوارەکانی کارکردنیان ئەو نیشانەی پێوەیە، رەنگە بەو راستیەوە بگەنە مەبەست .
ئایا هەموویان سوورن لەسەر ئەوەی ئەو چەکەیان هەبێت ..؟ نەخێر هەموویان نا .. بەشێکیان ئەوەیان دەوێت.
دەکرێ بزانین ئەوانەی ئەو چەکەیان دەوێت کێین ...؟؟ بەڵێ ئەوەش بە ئیستنتاج دەبێت.
ئایا ئەوانە بەرنامەی نهێنییان هەیە ..؟ دەبێ، ئەگەر هەشبێت، ئەو بەرنامەی ماوە لە بەرنامەکەی پێشووتریان پێشکەوتووترو گەشەدارتر نی یە .
کەواتە لەو رەوشەدا پەنا نابردرێتە بەر چەک و هێز ..؟ بەڵێ، بێگومان. بەڵام بە تاکە بژاریش دەزانرێت، چونکە تەقینەوەی رەوشی ئێران لەو رۆژەدا کاریگەری خراپی لەسەر ناوچەکەو جیهانیش دەبێت.
پێش ئەوەی بچینە ناو ناوەرۆکی باسەکە، دەبێ بە سەبرو بە پشوو بین، لەو مەسەلەیە هەستیاری و بەرژەوەندی تێدا کۆبویتەوە، بەکارهێنانی تەکنەلۆژیا بۆ بەرهەمهێنانی وزەی کارەبا، ئەگەری ئەوە هەیە ئەو پرۆسەیە بۆ کاری دروستکردنی بۆمبی ناوەکییش بەکاربێت. ئەو پرۆسەیە دوو جەمسەرە، بۆ پیتاندن و چارەسەریش دەبێت. پیتاندنی یۆرانیۆمی سروشتی کارێکی جیاکردنەوەی دوو خەسلەتی یۆرانیۆمەکەیە، لە حالەتە سروشتیەکەی یۆرانیۆمە بەسوودەکەو سووتێنەرەکە تەنیا 0,7% یۆرانیۆمەکەیە. کە یۆرانیۆمە گازییەکە کرایە ناو تەردی ناوەندی رێژەکە بۆ 3,5 %

بەرزدەبێتەوە. ئەو ئاستەی پیتاندنی مادەیەکە ئامادەکاری سوتان دەکات بۆ گەرمکردنی ناوەندی ناوەکی، ئەوەش دەتوانێ گازی ئاوی دروست بکات، لە قۆناخەکانی کۆتایی کارەبا بەرهەم دەهێنێت . ئەو پرۆسەیەش هەزارەها ئامێری تەردی ناوەندی دەوێت، بەکارهێنانەکەشی بەرنامەی ئاشتیانەیە. ئەو بەرنامەیە لە رووی تەکنەلۆژییەوە دەکرێ تەردەکانی ناوەندی رێژەکەی لە 3,5 % زۆرتر بکرێت، بە هێمنی و لەسەرخۆش پیتاندنەکە بگاتە دوا پلەی، کە رێژەی یۆرانیۆمەکە گەیشتە 90% بەشی ئامادەکردنی 20 تا 25 کگم یۆرانیۆمی دروستکردنی بۆمبی ناوکی دەکات .
پرۆسەی دووبارە چارەسەرییەکەش، هەڵبژاردنی ئەو مادانەیە لە ناوکی مفاعیلە ئەوتۆمییەکەوە دەردەچێت، بە سووتانی یۆرانیۆمەکە مادەی نوێ دەردەچێت، بە ئاوێتەی بە موادی ترەوە بەرهەمی تر دێتە ئاراوە، ئەوانەش لە سروشت نەناسراوە، ئەویش بلۆتونیۆمە. بلۆتونیۆمەکەش لەگەڵ یۆرانیۆم بۆ مفاعیلە ئەتۆمیەکان بەکاردێت و دەکرێ بۆ بەرنامەی ئاشتیانە بەکاربێتەوە، ئەو مادەیەش حەوت کیلۆگرامی یەک بۆمبی ئەتۆمی پێ دروست دەکرێت، ئەوەش کاریگەری وەک بۆمبی ناگازاکی ژاپۆنی زیانی دەبێت .
 پاش ئەوەی دەنگوباسی کەمکردن و نەمانی پترۆل لە ئێران پەیدابوو، شای ئێرانی لە حەفتاکانی سەدەی رابردوو بەرنامەی بەرهەمهێنانی وزەی ئەتۆمی بۆ بەرژەوەندی ئاشتی هەبوو. بۆ ئەو پرۆژەیە ئەمریکاو فەرەنساو ئەلمانیا هاوکاربوون چوار تا هەشت مفاعیل بۆ بەرهەمهێنانی 20 هەزار میگاوات کارەبا دروست بکەن. شای ئێران پەیمانی بڵاونەکردنەوەی چەکی ئەتۆمی لە ساڵی 1970 ی ئیمزاکردبوو، بەڵام زانیاری ئەوەش بڵاوکرابۆوە کەوا ئێران بە نهێنی بەنیازە پیشەسازی بۆمبی ئەتۆمی پەیدا بکات. بە هەڵگیرسانی شۆرشی ئیسلامی بەرنامەکە نەماو تیمەکانیش بڵاوبوونەوە، مەلایەکان پرۆژە ئەلمانیەکەیان راگرت و زاناکانیش رۆیشتنەوەو پسپۆرانیش لە وڵات دەرچوون. کە خومینی ئەو پرۆژەیەی بە حەرام و دژی ئاینی ئیسلام ناوبرد، بەرنامەکە نەما .
لە سەرەتای هەڵگیرسانی شەڕی ئێران عیراق پەیداکردنی بەرنامەی ئەتۆمی لا دروست بووە، لەبەر ئەوەی پاسداران وەک توێژێکی هەڵبژاردەی ناو کۆمەڵەکەن، بۆیە بەرنامەکە کەتبووە ئەستۆی ئەوان، پاسدارانیش وزەو دەستەڵاتی ئەو پرۆژەیە نەبوو بۆیە بەرنامەکە لە شێوەی بیرۆکە سەرەتاییەکەی خۆی مایەوە. ئێرانیەکان بەناچاری پەنایان بردە بەر سۆڤیەتیەکان تا بەهانیان بێن مووشەک و بۆمبیان بداتێ، بەڵام لەو داوایاندا سەرنەکەوتن و سۆڤیەتیەکان فێلیان لێکردن و هیچیان دەست نەکەوت، ئەگەرچی لەو ماوەیەش پارەیەکی زۆریان بۆ پەیداکردنی ئەو چەکە بەخۆرایی سەرفکرد، بەشێک لەو پارانە چووە گیرفانی ئەوان و سوودیان نەبینی، بۆیە ئێرانیەکان لە خاڵی سەرەتاوە دەستیان پێکردەوە .
کۆتایی شەڕەکەی ئێران عیراق ئامانجەکەی بە دڵی ئێرانیەکان نەبوو، بە تایبەتی کە رژێمەکەی سەدام حسین بە دەستی ئەمریکییەکان رووخا، ئەمجارە بایاندایەوە لای کۆریای باکوورو بە شارەزایی خۆیان مووشەکی شهاب 3 یان بۆ دروستکردن، کە 1300 کم دەڕوات، بۆئەوەی

سەری ئەتۆمی لەسەر ئەو مووشەکانەوە گیربکەن و دوژمنەکانیانی پێ لەناوبەرن بەتایبەتی ئیسرائیل، چونکە خومینی خەونی ئەوەی هەبوو ئەو وڵاتە لەسەر نەخشە ڕەشبکاتەوە، بەردەوام بوون. پاش مردنی خومینیش ئەو خەیاڵە لای سەرۆکی ئێستای ئێران ئەحمدی نەژاد ماوە، بۆیە خەونی پەیداکردنی چەکی ئەتۆمیان لا پیرۆزە .

ئێمە لە بیروکراتیەتی پاسداران گەیشتیوین، بۆیە دەکرێ بوترێت ئەوان ئەو کەرەستەو پێداویستەکانی بەردەستیان، ئەوانەی لە ماوەیەی ئەو دەیان ساڵەی کۆیان کردیتەوە نایخەنە بەردەستی هەموو لایەنێک، دوور نی یە بۆ خۆیان بیانپارێزین، وەک سەری بچوکی ئەتۆمی و قۆناخەکانی دروستکردنی ئەو تەقەمەنییە، ئەگەر هەر رۆژێک چەکێکی ئەتۆمی بێتە بەرهەم ئەوە بێ سەرچاوەیەو سوودیان لە بەرنامەکانی پێشووتر وەرنەگرتووە .

وا ریێکخراوی ئێرانی بۆ وزەی ئەتۆمی کارکەرەو بەرنامەکەی سەردەمی شای وەرگرتووە، داواشی لە رووسەکان کردووە، ئەو پرۆژەی بوشهر کە ئەلمانەکان وازیان لێهێناوەو رازی نەبوون تەواوی بکەن، بۆیان بخەنەوە کارو ئیشی لەسەر بکەنەوە. باوکی بۆمبی ئەتۆمی پاکستانی عبدالقادر خان، ئەوەی کۆتایی بە کارکردنی لەگەڵ حکومەتی پاکستانی هێنابوو، چەند نەخشەو پلانی ئەتۆمی دابووە پاسداران، ئەویش کەرەستەکانی خۆی وەرگرتەوە. ئێرانیەکان پاش ئەوەی فەرەنسییەکان لەبەڵێنی خۆیان لەسەردەمی شادا پەشیمان ببونەوە، بۆیە ئەوجارەیان بۆ وەرگرتنی سوتەمەنی بۆ مفاعیلەکانی بوشهر پەیوەندیان بە رووسیا کردووە، دەیانەوێت هەرچی زووە ئەوەیان لەناو دەستیان دەربهێنن.

دیارە کەوا ئەوروپییەکان بە فشاری ئەمریکییەکان ناتوانن ئەو مادەیە بە ئێرانییەکان بۆ ئەو بەرنامەیە دەستەبەر بکەن، چونکە ترسی ئەوەیان هەیە ئەو کەرەستانە ئەگەری ئەوە هەیە بۆ مەبەستی سەربازی و چەکی کۆمەڵکوژی بەکاربێت .

ئێرانییەکان لەبەر ڕۆشنایی کارەکەی شا کاریان بۆ پیتاندنی یۆرانیۆم کرد، بەرنامەکەش بەکارهێنانی تەکنەلۆژیابوو بۆ کاروباری و پێویستیەکانی ئاشتیانەبوو. ئەگەر بۆ کاری سەربازیش پێویست بوو سوودی لێ وەردەگرن، بۆیە لەناو بیابانی بناتانز یەکەی تەردی ناوەندیان بیناتناوە، ئەو شوێنەش بە وێنەکانی مانگی دەستکرد دیارەو لە رێگای گەشتیاران و دبلۆماسییەکانەوە لە سەر رێگای نیشتیمانی دیارە .

حکومەتی خومینی لە ساڵی 2002 نیازپاکی خۆیان بۆ پەیمانی بڵاونەبوونەوەی چەکی ئەتۆمی راگەیاندووە، چونکە دەستەی دەولی گومانی لە بەرنامەی ئاشتیانەی ئێران هەبووە .

پشکینەرانی وەکالەتی وزەی ناوەکی نێونەتەوەیی سەردانی یەکەکەی ناتانزو شوێنە راگەیاندراوەکانی تریان کردووە، لەو شوێنانەدا چەند بەڵگەی بوونی بەرنامەی ئەتۆمی نهێنیان دۆزیوەتەوە، بەڵام بەڵگەکان لاوازن، لە چەندین شوێنیش چالاکی تەردی ناوەندی لەسەر ئاستێکی لاوازیان دۆزیوەتەوە .

حکومەتی ئێرانی هیچ زانیاری بە وەکالەتی وزەی ناوەکی نێونەتەوەیی نەداوە، بەوەش هەڵەیەکی گەورەی کردووە، بە کۆبوونەوەی زۆرترین سەرپێچی، ئەمریکا بەرەو ئەنجوومەنی ئاسایش راپێچیکردووە. بە پێشنیارو سەرپەرشتی وەزیری دەرەوەی فەرەنسی دۆمینیک دوفیلبان، فەرەنساو بریتانیاو ئەلمانیا داوایان لە ئێران کردووە واز لەو پرۆژەیە ناوەکییە بهێنێت، چیتر تەردە ناوەندییەکانی گەشەپێنەدات و چارەسەری یۆرانیۆم نەکات، لەبەرامبەر ئەوەش ئەنجوومەنی ئاسایش دژایەتی ناکات و بڕیاریش وەردەگیرێت بەرنامەی وزەی ئاشتیانەی بەردەوام بێت، تەکنەلۆژیای ناوەکی بۆ بەکارهێنانی ئاشتیانە بەکاربێت، لەو بوارەش یارمەتی وەردەگرێت و زەمانەتی سەلامەتیشی دەستەبەر دەکرێت .

ئێران ئەو بەڵێنەی بە باشە وەرگرت، بەڵام لە پیتاندن وازناهێنێت، بۆیە لە ئۆکتۆبەری 2003 دا بۆ دڵنیاکردنەوەیان، وەزیری دەرەوەی فەرەنسی دۆمینیک دوفیلبان بە هاوڕێیەتی دوو یاریدەری گەیشتە تاران، وەفدە سێ کەسیەکە ئێرانیان رازی کرد

چالاکیەکانی تەردی ناوەندی راگرێت و دەزگاکانی لەلایەن وەکالەتی ڤیینا چاودێری و پشکنینی لەسەر بێت، هەروەها لەگەڵ سێ وڵاتە ئەوروپییەکەش هاوکاری بەردەوام بێت بۆ هاوکاری و کۆمەک و زەمانەتی ئاسایش، ئەگەر بۆماوەیەکی کاتیش بێت ئەوروپییەکان رازی بوون ئەنجوومەنی ئاسایش لە بەرنامەکەی ساردبێتەوە بۆ بانگکردنی ئێران بۆبەردەم ئەنجوومەنی ئاسایش .

ئەو دانووستانە پاش دوو ساڵ کارو چالاکی هەرەسی هێنا، ئێرانییەکان کەتنەوەخۆ بۆ پیتاندن، بۆیە ئەوروپییەکان بەناچاری داوایان لە ئەنجوومەنی ئاسایش کردەوە کە ئێران بە توندی لەو ترسە هوشیار بکاتەوە .ئێران مەسەلەی تەردە ناوەندیەکەیان بە پرۆسەیەکی نیشتیمانی مەزن زانیووە، تەواونەکردنیشی بە دواکەوتووی ئێران و نەگەیشتیان بە هاوچەرخیەتی دەزانن. ئەوروپییەکان پابەندی ئەوەبون دەبێ ئێران پیتاندن راگرێت و چالاکییەکانی بەتەواوی نەهێلێت، بۆیە دانووستانەکان بنبەست بوون، قسەکەرە ئێرانییەکان پاش دیتنی سێ وەزیرە ئەوروپییەکە لە پێش رۆژنامەنووسان وتیان :

ئێمە تەنیا لەماوەی ئەو دانووستانە پیتاندن رادەگرین، ئەو ماوەیەش ساڵێکە. بەڵام پاشان دەرکەوت ماوەکە دوو ساڵیشی خایاند .هۆکاری تریش ئەوەبوو ئەوروپییەکان یەک لایەنە نەیانتوانی بڕیاری ئەوە وەرگرن بایکۆتە ئابووییەکەی ئەمریکا لەسەر ئێران سووک بکەن، چونکە ئەوەیان ئەگەری ئەوەی هەبوو رەوشەکە لە بوارەکانی تەکنەلۆژیای بواری پیشەسازی ئەتۆمی و فرۆکەوانی و پترۆل و ... بەرەو ئاقارێکی تر ببەن .

ئەوەی جێگای داخ بوو، ئەو ماوەیەی یەکەمی دانووستانەکە زۆر درێژبوو، هەڵوێستەکەی ئەمریکا دواکەوت، لەو چاوەڕوانی و دانووستانانەدا سەرۆکایەتی سەرۆکی میانرەو خاتمی و وەفدە راوێژکارەکە کۆتایی هات .

بەڵام دەپرسین ئەو رەوشەو داواکارەی ئەمریکا بەرەو کوێ دەڕوات ..؟؟ ئەوان گلەییان لە ئەوروپییەکان هەبوو، چونکە ئەو دانووستانە دووردوودرێژە هەرەشەکەی ئەنجوومەنی ئاسایشی راگرت، ترسی ئەوەشیان هەیە ئەو پێشنیارە لەلایەن ئێرانەوە بە باشی و سەرکەوتوویی ناکەوێتەوە، چونکە ئەو دواکەوتنانە رژێمەکە بەهێز دەکات، بە پێچەوانەش ئیدارەی بۆش رووخانی ئەو رژێمە دەخوازێت. ئەمریکا گەیشتۆتە ئەو راستیەی ئێران ئێستا بوویتە خاوەن بنکەو دامەزراوی تەکنەلۆژیایەکی بەهێز، خاوەن دەیان تەردی ناوەندییە، ئەوەشی بە شارەزایی و ئەزموونەکەی وەریگرتووە، بۆیە لەناوبردنەکەشی موستحیلە. ئەمریکا بۆچوونی ئەوەی لەسەر ئێران لا گلاڵەبووە، کەوا ئەو رژێمە لاوازو لەرزۆک نی یە وەک چۆن مەزندە دەکرا. بەبوونی کێشەو تەنگژەکان ناو عیراق و بەردەوامی رازینەبوونی رووسیاو چین بۆ ئیدانەی ئێران پرۆژەکەی ئەمریکا بە رووی ئێران و دوارۆژەکەی دواخست .

لەبەرامبەریشدا ئێرانیش بەرووی ئەمریکاو کێشەکەی پێش هەڵبژاردنی سەرۆک ئەحمەدی نەژاد هەلەی زۆری کردبوو، وەک ڕەتکردنەوەی داواکانی وەکالەتی نێونەتەوەیی وزەی ئەتۆمی، مامەلەکەشی بە شێوە تەقلیدییەکانی ناوبازاڕ بووە، جۆشی جەماوەری دژ بە ئەمریکای گەرمکردووە، رای گشتی هانداوە بەوەی ئەمریکا هێرشی ئێران دەکات .

شارەزایانی چەکی ئەتۆمی نەگەیشتوونەتە ئەو بڕوایەی ئێران بەو پیشەسازییەو بەو ئەزموونە لەو مەیدانە پەیدایکردووە لە

ماوەی چوار پێنج ساڵی تر بتوانێت چەکێکی لەو جۆرە دروست بکات، بەو چەکەش دوژمنەکەی کە ئیسرائیلە تا مردن مووشک باران بکات. ئێرانیەکان لەو ڕاستییە باش تێگەیشتوون، بۆ دوارۆژیش پشکێنەرانی وەکالەتی نێونەتەوەیی وزەی ئەتۆمی و بە بینینی وەکالەتە باشەکانی هەواڵگری دیاردەی ئەمجۆرەیان نەبینیووە، کە ئێران ئیمرۆ کارکەرە بە نهێنی بۆ تەواوکردنی بۆمبێکی ئەتۆمی، هێشتا بواری دانووستان ماوە .

پرسیاریش ئەوەیە ئایا دەکرێ دانووستان لەگەڵ کەسایەتی وەک علی خامنئی رابەری شۆرشی ئیسلامی و ئەحمەدی نەژادی سەرۆکی دەوڵەت دژ بە خۆرئاوا بکرێت..؟؟ یان لەگەڵ بەرپرسانی پاسداران بکرێت ..؟؟ بڕوا بەوانە دەکرێت ..؟؟ بڕوا بەوانە بکرێت، نەخێر. ئەوانە بواری بڕواهێنانیان نەهێشتووە، ئەوەی بڕوامان پێ یە ماوە ماوە پەیدابوون و هەڵکەوتنی کەسایەتی نوێیە، کە بڕوایان بە پەیداکردنی ئەو چەکە هەیەو کاری بۆ دەکەن .

ئەگەر نەکرێت نیەتەکانیان بزانین، ئەوە دەکرێ تواناکان بزانرێت. ئێران ئیمرۆ بانگی نیەتی ئاشتیانەی دەکات، بۆیەش دەبێ کارکەر بێت لەگەڵ وەکالەتی نێونەتەوەیی وزەی ئەتۆمی بۆ گەیشتن بە رێکەوتنێک جێبەجێکردنەکەی بەرقراربێت و چالاکیە ترسناکەکانی سنووردار بکرێت، هەروەها ئەگەر سەرپێچیکرد، ئەوە بەناچاری بۆ چەسپاندی سزاکانی سەری، دەکرێ هێز بەکاربهێندرێت، چونکە لەو رەوشەدا هەموو ئەگەرەکان بنبەست گەیشتوون .بۆیە دەبێ لەگەڵ

ئێران تا دوا بوار دانووستان بکرێت، چونکە ئێران ڕێگای دووری ماوە بگاتە ئەو چەکە، ئەوەش هێمنی و ئاشتییە لەرزۆک و ساردەکەی ناوچەکە رادەگرێت، ئەو پەندە ئێرانیەش کۆتایی پێدێت: ئەگەر گرێیەک بە پەنجە بکرێتەوە ددانی ناوێت.

ئەو کتێبە بە هەشت بەش لە رۆژنامەی (القبس) ی کویتی لە کانوونی یەکەمی 2006 بڵاوکراوەتەوە .

کەلاوەکانی شاری بەم

بازاڕی تاران.

وێنەی گیرانی سەفارەتی ئەمریکی لە تاران.

دەستە کیژێکی ئێرانی بە رووپۆشی رووکراوە.

پرۆژەی ئەتومی خەونی ئێرانیەکان لە بۆشهر

پێناسەیەکی نووسەر:

لە 1955 لە شاری دێرینی (هەولێر) لەدایکبویمە.
ئامۆژگای تەکنلۆژیای بەغدام تەواوکردووە.
تا لە ولات دەرچووم فەرمانبەری شارەوانی هەولێر بووم.
لە ساڵی 1998 ەوە لە ولاتی سوید دەژیم.

چاپکراوەکانم ...

لە یادی سەد ساڵەی شارەوانیدا، 1985 کتێبی (هەولێر) م بە قەبارەی 365لاپەرە ئامادەو چاپکرد.
هەر لە شارەوانیدا لە ساڵی 1994 دا، 12 ژمارەی ڕۆژنامەی" هەولێر " م دەرکرد.
کەلاوە .. 1991 ڕیپۆرتاژ / بۆ ئۆردوگاکانی دەڤەری هەولێر.
دیوەخانی فلێن ... ڕۆژانەو ڕیپۆرتاژە / لە 1999 لە ڕۆژنامەی " ئالای ئازادی " زەحمەتکێشان لە دە ئەلقەی درێژ بڵاوکرایەوە.
هەولێر .. تا دبلن ! .. 2000 ڕیپۆرتاژ / زانکۆی ئازادی بەرلین.
بەغدا.. بۆ هەولێر ! .. 2000 ڕیپۆرتاژ / سویدو سلێمانی.
مەملەکەتی فارگۆنەکان ... 2001 ڕیپۆرتاژ / سلێمانی.
بەسەرهاتی دەریاوانێکی خنکاو .. 2001/ ڕۆمانی گابریل مارکیز، لە ژمارە 25ی گۆڤاری " ئایندە " ی سلێمانی بڵاوکرایەوە، وەک نامیلکەش بڵاوکرایەوە.
دە ڕۆژەکەی هەولێرم .. (11) وتارو ڕیپۆرتاژبوو / لە گۆڤاری (گوڵان) ی هەولێرو ڕۆژنامەی (کورد) لە ئوسترالیا بڵاودەکرێتەوە.
ڕێگای دوورم بۆ ئازادی، نیلسۆن ماندیلا/ وەرگێران. لە هەولێر لە دەزگای موکریانی بڵاوکرایەوە.
سارد، یان گەرم .. (12) ڕیپۆرتاژبوو / لە ڕۆژنامەی (هەواڵ) ی سلێمانی لە یولیو 2001 ـ ینایری 2002 بڵاوکرایەوەو وەک نامیلکەش بڵاوکرایەوە.
فارگۆنەکان ..... ڕیپۆرتاژو بیرەوەرییە لە دەزگای بدرخان لە هەولێر بڵاوکرایەوە.

مەملەکەتی کەلاوە ... وتارو پێناسەی بیناسازی کوردییە وەک نامیلکە لە وەزارەتی رۆشنبیری لە هەولێر بڵاوکرایەوە.

ئامادەی چاپە:

هەتان، چەند وتارێکە لەسەر بیناسازی کوردەواری، لە ساڵی 1988 ەوە ئامادەیە.
بەبیر نەوەکانتانیان بهێنەوە. وەرگێران. لەسەر قرکردنی جولەکەکانە لە رۆژانی شەری دووەمی جیهانیدا، لە سەنتەری نما لە هەولێر بڵاودەبێتەوە.
مەجبوور. .... سوید 2002
کۆریا پێناسەو مێژووی کۆریای باشوور، لە خانەی وەرگێران لە هەولێر نۆرەی چاپی گرتووە.
تەها حوسین .. نابینایەکی بینا سوید 2005
مارتن لۆسەر و: سوید 2006
ئەنجیلا میرکل و: سوید 2007
سێکس و پۆلیتیک و: سوید 2007
پرێنسیس ماساکۆ دیلی ناو کۆشکی ژاپۆن و: سوید 2007
جاک شیراک، نەناسراوەکەی کۆشکی ئالیزیا و: سوید 2007
ساڵەکانی پرێنسیس دیانا و: سوید 2007
بەهەشتی زیندان .. وتارو ریپۆرتاژە لە 1996ەوەو بەبەردەوامی دەمنووسی، ئێستاش گۆشەی (بریڤ) لە چەندین گۆڤارو رۆژنامەو ماڵپەرەکانا لەوڵات و دەرەوەی وڵات بڵاودەکەمەوە.